

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili eriala

Anu Vihur

VARDAKOTID EESTI SAARTEL JA LÄÄNEMAAL

Lõputöö

Juhendaja: MA Kristi Jõeste

TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia

Kaitsmisele lubatud .....

(juhendaja allkiri)

Viljandi 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1.VARDAKOTI VAJALIKKUSEST JA KASUTAMISEST	9
1.1. Naise roll koduses majapidamises.....	9
1.2. Vardakoti kasutamine	11
2. EESTI SAARTE JA LÄÄNEMAA VARDAKOTID	16
2.1. Hiiumaa vardakotid.....	17
Nimetus.....	17
Materjal.....	17
Värvid	18
Vooder.....	18
Valmistamisviis.....	18
Suurus	18
Sangad.....	19
Kokkuvõte	19
2.2. Saaremaa vardakotid	19
Nimetus.....	20
Materjal.....	20
Värvus	20
Vooder.....	21
Valmistamisviis.....	21
Suurus	21
Paelad.....	21
Kokkuvõte	21
2.3. Muhu vardakotid	22
Nimetus ja otstarve.....	22
Materjal.....	22
Värvus	24
Vooder.....	24
Valmistamisviis.....	25
Suurus	25
Paelad/sangad.....	25
Kokkuvõte	26
2.4. Kihnu vardakotid.....	26
Nimetus.....	27
Materjal.....	27
Värvus	27
Vooder.....	28
Suurus	28

Paelad.....	28
Kokkuvõte	29
2.5. Ruhnu vardakotid	29
Kokkuvõte	33
2.6. Vormsi vardakotid.....	33
Nimetus.....	33
Materjal.....	33
Värvus	34
Vooder.....	34
Valmistamisviis.....	34
Suurus	35
Sang.....	35
Kokkuvõte	36
2.7. Noarootsi vardakotid	36
Nimetus.....	36
Materjal.....	36
Värvus	36
Vooder.....	37
Valmistamisviis.....	37
Suurus	37
Paelad.....	37
Kokkuvõte	38
2.8. Läänemaa vardakotid.....	38
Nimetus.....	38
Materjal.....	38
Värvus	39
Vooder.....	39
Valmistamisviis.....	39
Suurus	40
Paelad.....	40
Kokkuvõte	41
3. PRAKTIILISE OSA KIRJELDUS.....	42
3.1. Trükise makett	42
Trükise maketi valmistamine	42
KOKKUVÕTE.....	44
KASUTATUD MATERJALID	46
Kasutatud kirjandus.....	46
Kirjalikud arhiivimaterjalid	47

Esemekogu materjalid	47
Fotokogu materjalid	49
Andmebaasid.....	51
Intervjuud.....	51
Kasutatud lühendid	51
Fotode autorid.....	52
LISAD.....	53
Lisa 1 Eesti kihelkondade kaart 19. sajandil	53
Lisa 2 Vardakottide üldandmete tabel	54
Lisa 3 Vardakottide vaatlustulemused	65
SUMMARY.....	71

SISSEJUHATUS

Käesolev töö *Vardakotid Eesti saartel ja Läänemaal* on põhjalikum edasiarendus minu seminaritööst *Vardakotid Eesti Rahva Muuseumi kogus*.

Seminaritöö esimeses osas uurisin vardakotte kirjanduses leiduva materjali põhjal. Teises osas analüüsisin esemeid Eesti Rahva Muuseumi (ERM) kogudest. Otsisin kirjanduse ja esemekogu vahelisi seoseid ning täiendasin neid korrespondentide vastustest leitud andmetega. Seminaritöös uurisin lisaks kirjanduses leiduvatele materjalidele ERMi arhiivikogu etnograafilisi kirjeldusi (ERM EA) ja korrespondentide vastuseid (ERM KV) ning fotosid (ERM Fk).

Seminaritöö käigus selgitasin välja, et vardakotid olid kasutusel kõikjal Eestis pooleliolevate kudumistööde kaasaskandmiseks. Neid valmistati järelejäänud kangajuppidest või kasutatud rõivastest, kuid Vormsi saarel kooti vardakottide jaoks eraldi kangas. Hüpotees, et vardakottide valmistamisviisid/tegumood olid piirkonniti erinevad, ei pidanud paika. Vaid Vormsi saarel valmistatud vardakotid erinevad materjali ja sanga poolest ülejäänud Eesti piirkondade vardakottidest. Teise piirkondliku erinevusena saab välja tuua Kihnu vardakottide kinnise voodri, seal õmmeldi voodri ja koti riie kokku nii, et õmblusvarusid ei jäänud näha ja vooder oli koti sees kinni.

Käesolevas töös **jätkan vastuste otsimist küsimustele,**

- millised olid etnograafilised vardakotid,
- millisel otstarbel kasutati vardakotte, kas oli peale kudumistöö kaasas kandmise veel kõrvalfunktsioone,
- millisest materjalist olid vardakotid valmistatud,
- kas vardakottide valmistamisel/tegumoodel on piirkondlikke erinevusi?

Siinses töös jätkan uurimist põhjalikumalt. **Kirjeldasin ja töötasin läbi 99 vardakotti** erinevates Eesti muuseumides: 43 Eesti Rahva Muuseumis, 12 Hiiumaa Muuseumis, seitse Muhu Muuseumis, viis Hanila Muuseumis, neli Eesti Ajaloomuuseumis, neli Vormsi

Talumuuseumis, kolm Kihnu Muuseumis, kolm Läänemaa Muuseumis, kolm Eesti Vabaõhumuuseumis, kaks Mõniste Muuseumis, kaks Rannarootsi Muuseumis, üks Mahtra Talurahvamuuseumis, üks Saaremaa Muuseumis, üks Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumis, viis erakogusse kuuluvat eset, kolm Kihnu Muuseumipoes müügil olevat eset.

Vardakottide leidmiseks kirjutasin Eesti Muuseumide Infokeskuse andmebaasis (<http://www.muuseum.ee/>) leiduvatele muuseumide aadressidele. Positiivse tagasiside andnud muuseumidega võtsin ühendust. Kindlasti ei ole valimis kõik Eesti muuseumides leiduvad vardakotid: esemed võivad olla muuseumide andmebaasides mõne teise nimetuse all, muuseumitöötaja ei pruukinud vastata või oli eseme mitteleidmiseks mõni muu põhjus.

Esemeuurimusele lisanduvad Eesti Rahva Muuseumi fotokogu (ERM Fk) Eesti Ajaloomuuseumi fotokogu (AM F), Hiiumaa Muuseumi fotokogu (HKM Fp), Läänemaa Muuseumi fotokogu (HM F), Rootsi Sõprade Ühingu fotokogu (SOV) ning J. Steffensoni (1994) raamatus avaldatud **fotod**, et täiendada ja siduda esemekogus leiduvat suuliselt kogutud materjaliga. Eesti Rahva Muuseumi **arhiivikogu etnograafilistel kirjeldustel** on töös oluline osa. Samuti keskendun **inimeste intervjueerimisest** saadud teadmiste edasiandmisele. Seminaritöös väljatoodule leidsin ka **kirjandusest** lisateavet: Heikel, O. A. (1909), Jõgisalu, H. (1984, 2001), Schlichting, H.P. (1854), Steffenson, J. (1994), Sõstar, K. (1993).

Vardakotid 1-15 (vt *lisa 2-4*) on pärit Hiiumaalt, vardakotid 16-20 Saaremaalt, vardakotid 21-30 Muhu saarelt, vardakotid 47-61 Vormsi saarelt, vardakotid 62-66 Noarootsist, vardakotid 67-76 Läänemaalt, vardakotid 77-81 Pärnumaalt, vardakotid 82-99 Põhja-Eestist ja vardakotid 93-99 Lõuna-Eestist. Noarootsi on Läänemaa üks osa, kuid käsitlen sealt pärit vardakotte eraldi, sest Noarootsi vardakottidel on iseloomulik piirkondlik eripära.

Analüüsi ei ole kaasatud kõik nähtud ja leitud esemed. Töös analüüsin saarte ja Läänemaa vardakotte (vardakotid 1-76). Selles piirkonnas on esemeleide rohkem alles, võib eeldada, et vardakotid olid saartel ja rannikualadel rohkem kasutuses. Töös on analüüsitud nende saarte vardakotte, mille kohta leidub esemelist või fotomaterjali.

Uurimismeetodid on vaatlus ja intervjuud. Töö **uurimisobjekt** on Eesti saarte ja Läänemaa vardakotid 19. ja 20. sajandil. Valimis on ka vardakotte 21. sajandist põhjendusega, et need vardakotid on valmistatud „vana koti järgi“ või piirkonnas valmistatakse ja kasutatakse vardakotte ka tänapäeval (Kihnu). Vormsis valmistatakse samuti tänapäeval vardakotte vanade

kottide eeskujul, kuid need kotid on pigem müügiartikkel ega leia saarekultuuris kasutust igapäevaselt. Uuritava ajavahemiku tingis andmete leidumine. Varasemast ajast materjalid puuduvad.

Töö **andmeanalüüsi eesmärk** oli kaardistada ja kirjeldada kõigis Eesti muuseumides olevaid saarte ja Läänemaa etnograafilisi vardakotte, uurida nende kasutusala, suurust, valmistamise materjale, tehnikaid ja kaunistusviise. Samadele küsimustele otsin vastust ka inimesi intervjuuerides, et täiendada esemeuurimust nn elava pärimusega.

Lõputöö **praktiline eesmärk** on koostada uuritud materjali põhjal trükise makett, mis ajaloolisele materjalile lisaks sisaldab ka vardakottide õmblemise õpetusi. Makett on trükise visioon, mida saavad professionaalsed kujundajad trükise koostamisel aluseks võtta. Trükis ilmub RKO (rahvusliku käsitöö osakond) Rahvusliku Käsitöö sarjas, mis tutvustab Eesti rikkalikku tekstiilipärandit praktilises võtmes. Trükise eesmärk on inspireerida tegema vardakotte, millega kanda kaasas käsitööd, et vabu hetki ära kasutada, või väikesi rahvuslikel ainetel kotte tänapäeva inimese tarbeesemete nagu rahakoti, mobiiltelefoni kaasa võtmiseks.

Isiklik huvi vardakottide vastu kasvaski välja praktilisest vajadusest võtta kaasa pooleli olevat käsitööd või väiksemaid esemeid.

Töö koosneb **kolmest peatükist**. **Esimeses** arutlen Eesti naise võimalike ajendite üle kasutada vardakotti. **Teises** analüüsin saarte ja Läänemaa vardakotte piirkonniti, toon välja piirkondlikud eripärad. Kui seminaritöö esemevalim oli väike ja erilisi piirkondlikke eripärasid ei avaldunud, siis valimi suurenedes hakkavad välja tulema iga piirkonna vardakotile omased jooned. **Kolmandas peatükis** räägin lõputöö praktilisest osast. Praktiline töö on vardakotte käsitleva trükise makett: lühiülevaade saarte ja Läänemaa vardakottide valmistamise eripäradest, fotod ja legendid piirkondade vardakottide kohta ning seitsme paigale iseloomuliku vardakoti valmistamise õpetust ning lõpuosas fotod tänapäeval kasutusel olevatest vardakottidest koos nende tekke või saamislooga.

Tööl on **4 lisa**. Lisa 1 on Eesti kihelkondade kaart 19. sajandil, lisa 2 on vardakottide üldandmete tabel, lisa 3 on vardakottide vaatlustulemused ja lisa 4 on vardakottide trükise makett, mis on esitatud eraldi failina. Eraldi lisana ei toonud välja muuseumides olevate etnograafiliste vardakottide kirjeldusi ja fotosid, kuna olulisem info kajastub maketis.

Töö edasiarendusena on võimalik uurida vardakotte Eestimaa mandrialadel. Veelgi laiapõhjalisem oleks välja selgitada, kas maailma rahvaste kudumiskunstiga on kaasnenud

kudumistöö kaasaskandmine, millised on eri maade vardakottide kasutamise traditsioonid, tegumoed. Loomingulisem töö edasiarendus oleks uuritud materjalile toetudes, kuid omapoolset nägemust lisades kottide kollektsiooni väljatöötamine.

1. VARDAKOTI VAJALIKKUSEST JA KASUTAMISEST

Vardakott on kottidele omistatud etnograafiline mõiste. Vardakott on pikliku kujuga kangast või kangalappidest õmmeldud kott käsitöö kaasas kandmiseks. Vardakott oli naisel pidevalt kaasas, sest silmuskudumisega tegeleti igal vabal momendil. Parempidikudet kooti lausa käigu pealt. Seminaritöös analüüsitava kirjanduse põhjal selgub, et nii toimisid eriti saarte naised (Vihur 2013, lk 5-6). Järgnev peatükk põhjendabki, miks just saarte naised pidid kudumiseks ära kasutama iga vaba hetke.

1.1. Naise roll koduses majapidamises

Naise roll koduses majapidamises 19. sajandil ja 20. sajandi esimesel poolel on olnud suur. Naine pidi jõudma ära teha kõik nn naistetööd: kraasida, kedrata, tikkida, rõivaid valmistada ja parandada, samuti laste eest hoolitseda, toitu keeta, loomi sööta ja talitada (Steffenson 1994, lk 14). August Sanga 1935. aastal valminud proseminaritöö „Naiste osa põllutöös“ annab väga hea ülevaate naiste tööst põllul. Vajadus selle järele kasvas mandrialadel seoses Esimese maailmasõja ja Vabadussõjaga, mis lülitas talutööst välja parimas tööeas mehed. Naine, kes ei tahtnud jääda nälga ega lasta talul laostuda, pidi asuma peremehe asemel kõiki peremehe töid tegema. See suund jätkus ka pärast sõda, sest perekondade meesliikmed olid sõjas hukkunud või jäänud töökõlbmatuks, võõras meesjõud oli aga kallis. Teiseks sundis enam naiste tööd tarvitama puhtpraktiline printsiip - naistööjõu odavus. Tüdruku palk oli sulase omast tunduvalt väiksem. Kündev naine polnud igapäevane nähe mandrialadel, küll aga saartel. Saare- ja Hiiumaal, Muhu, Vormsi, Kihnu, Ruhnu jt vähematel saartel ongi naised peamised kündjad. (Sang 1935, lk 8-9)

Et Lääne-Eesti naine künnab, seletub kergesti sellega, et kehva põllupinna tõttu peamiseks tuluallikaks on meri, st kalandus ja laevandus. Seetõttu peetakse seal põllutööd mehele häbistavaks (Sang 1935, lk 11). Lääne-Eestis ja saartel langeb põllutöö kõigi oma raskustega just naiste teha (Sang 1935, lk 18).

Foto 1. Saaremaa, härgadega kündmine, 1895

ERM Fk 187:28

Töid tehes olid naistel abis vanad inimesed ja lapsed (Steffenson 1994, lk 17). Kihnu vanasõna ütleb: *ond lapsi ond kua leibä* (Jõgisalu 2001, lk 30). Laste kasvatamine põhines Kihnus traditsioonilisel töökasvatusel. Poisid saatsid varasest lapsepõlvest mehi merel (rannapüügil), tüdrukud aitasid ema ja vanaema kodustes töödes. Tütarlaste puhul peeti kõige olulisemaks käsitööoskust. (Jõgisalu 2001, lk 32) Arvan, et sama kasvatusprintsip kehtis ka teistes Eestimaa piirkondades.

Ka rannakülad olid nagu saared, naistekülad - mehi oli vähe, eriti noori mehi, räägib Silvi Saarso Haapsalust. Külas palju poisse ei olnud, kes oli sõtta jäänud, kes oli kuskil mujal tööl või merel (2014).

Koduste tööde kõrvalt suutsid saarte naised tänu oma osavusele käsitöös ka lisaraha teenida. Kuna naine pidi kogu aeg tegutsema, et pere ära toita, oli vajalik vardakott, milles võeti kaasa kudumistöö. *Kui sa kodus olid, siis olid lapsed ja loomad ja seal olid kangasteljed ja vokk. Neid ei saanud kaasa võtta, need tööd pidi kodus tegema. Aga vardakotti võeti vankri peale, sõidu peale kaasa. Heinamaale, põllule sõites või ükskõik kuhu laadale minnes või pikem sõit oli kaks kolm tundi vankri peal, seal sai juba soki varsti valmis.* (Saarso 2014)

Naistele langes täiesti loomulikul teel suurem töökoormus ja vastutus talus (Steffenson 1994, lk 14-17).

1.2. Vardakoti kasutamine

Seminaritöös analüüsitud kirjandusest selgus, et vardakott oli naistel pidevalt kaasas olev ese, sest näputööks kasutati ära iga vaba hetk. Etnograafilise materjali analüüsist lisandus, et vardakotiga võeti kirikusse minnes leiba kaasa ning vardakotti kasutati vajadusel ka koolikotina (Vihur 2013, lk 17).

Siinkohal uurin, millist kudumistööd sai teise töö kõrvalt teha, millal kooti, millal olid kudumisvabad päevad ning kus ja milleks ei olnud vardakotti sobilik kasutada.

Seminaritöös selgunud väite tõestuseks Maria Murmani (sündinud 1911) teade, et *tema nooruses ei tohtinud tütarlaps kunagi ilma tööta istuda, ikka pidi kudumistöö näpus olema* (ERM EA 232, lk 22). Seda on ka näha fotol 2. Kudumistöö võeti kaasa vardakotis. Kui naisel kudumistööd käepärast polnud, siis öeldi Vormsil, et *istub nagu mees* (ERM A 707:9).

Foto 2. Vormsi naised rahvariietes

HM F 180:66 Ff

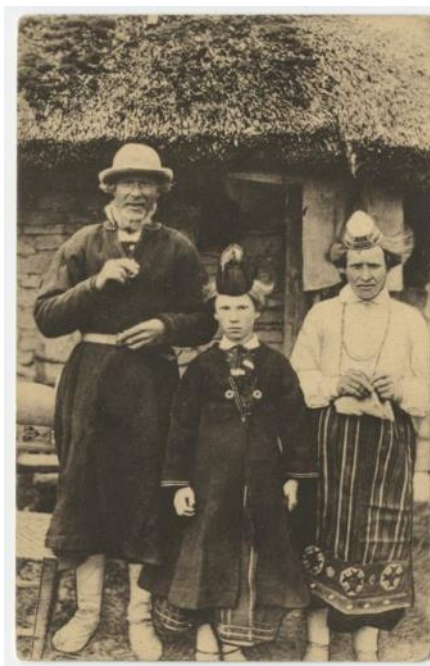
Juta Peegel Muhust räägib, et *vardakott oli soki kudumise jaoks, kooti lihtsamaid mustreid, kahe lõngaga, et ei olnud palju lõngu vahetada ja et need kerad ei olnud nii suured* (2014). Üldiselt olid Muhu kudumid imepeened ja mustririkkad, kuid kaasaskantavad olid lihtsamad. Ka Elfriide Tüür kinnitab sama, et kaasaskantavad *kudumid olid lihtsamad: sokid, kindad, ühevärvilised, äärmisel juhul kirjud. Tee peal käies ei saanud ju mustrit vaadata* (2014).

Foto 3. Muhulased Soonda külas, 1913

ERM Fk 214:166

Poolik ühevärviline sukk on käes ka Muhu naisel Ajaloomuuseumist pärit *fotol 4* (AM F6055:7). Muud andmed foto kohta puuduvad. Järeldan, et kuduv naine pidi olema igapäevane vaatepilt.

Foto 4. AM F 6055:7

Tüür teeb kokkuvõtte Muhu naise kudumisest: *Muhu naine on ju selline, et kui ta käis, ükskõik, mis ta tegi, tal oli vardakott kogu aeg käevardes ja vardad, need käisid kogu aeg* (2014). Ütlust illustreerib foto 5 (ERM Fk 350:180). *Naine käis hobuse kõrva, hobuseohjad olid õla peal ja ise muudkui kudus* (Tüür 2014).

Foto 5. Muhu, Suuremõisa küla teel, 1922

ERM Fk 350:180

Foto 6. Püha khk, kuduja, 1895

ERM Fk 187:30

Foto 7. Valjala khk, vanaeit sukka kudumas, 1895

ERM Fk 187:24

1895. aasta fotodelt 6 ja 7 näha, et väljas olles kooti ikka ühevärvilisi sukki. Fotodel pole näha vardakotte. Arvan, et need ei paista välja.

Silvi Astrid Mikelin räägib Vormsi naiste kudumisest, et *Vormsi naised kodusid neid punaseid sukasääri, valgeid sokke, need olid mustrilised, mitte värvilised, aga koemustrilised, aga kui sul on see pähe kulunud ja selge, siis seda saad ju ka peaaegu kinnisilmi teha* (2014).

Foto 8. Vormsi, tüdrukud „Kalkunimäel”

SOV B610022-13

Kudumise võimalikkus igas olukorras on põhjendatav vilumusega (vt foto 8). *Osaval kudujal pole tarvis kogu aeg varrastele vaadata, sest sõrmed käivad omaette ja kuduja mõttedki on järgeootavate tegemiste juures. Vait olema ei pea ja võib ilmaasjadest rääkida.* (Jõgisalu 1984, lk 113)

Foto 9. Rahvarõivais Kihnu

tüdrukud, kinnast ja sukka kudumas

ERM Fk 2757:21

Fotol 9 on näha, et vardakoti koht on paremal käsivarrel. Vormsi naised kandsid vardakotti vasakul käevarrel (vt lisa 4). Tegelikult sõltub see Silvi Saarsoo teatel sellest, kuidas jookseb lõng üle kuduja nimetissõrme: kui lõng jookseb üle kuduja parema nimetissõrme, siis käib vardakott paremale käevarrele, kui aga jookseb lõng üle vasaku nimetissõrme, siis sobib vardakott vasakule käevarrele (2014).

Pinki artiklist saab lugeda, et 19. sajandi teisel poolel on eestimaalastel kasutusel olnud aastasadadega välja kujunenud üleviskamisega kudumisvõte. 20. sajandi kolmandast kümnendist on hakanud levima meile Soome kaudu jõudnud sõrmelt kudumise võte. (Pink 2013, lk 97)

Toas riputati vardakott kuhugi, kust oli ikka käepärast võtta. Mul olid kangasteljed toas, tihtipeale ma riputasin vardakoti kangastelgede peale. Nagist oli hea võtta, kui läksid välja või kui tulid, viskasid sinna, selgitab Kihnu Roosi vardakoti kohta toas. (2014)

Ühel naisel võis olla mitu vardakotti, ikka üks uus ja ilus, millega siis küla peale mindi. Eesti naine on ikka eluaeg natuke uhke olnud. Tema tahtis ikka ilusam kui teine olla. Kui ta ikka välja läks, siis ta tahtis ikka ilus olla. Kui ta seal põllu vahel tukerdas, siis oli ükskõik, räägib Jutta Peegel Muhust. (2014)

Kudumise aja kohta räägib Kihnu Roosi, et pühapäeva õhtul ja neljapäeva õhtul sai kududa, sest nendel õhtutel ei kedratud. Neljapäeva, laupäeva ja pühapäeva õhtul ei kedratud. Laupäeva õhtul ei tehtud mitte midagi. See oli püha aeg juba. Põhjenduseks oli, et kardeti haigusi, suremise raskusi, et hing ei lähe välja. (2014) Käsitöö tegemisest Noarootsis on rääkinud ka Alfred Adelman (40 a rootslane, sündinud, kasvanud Noarootsi kihelkonnas Riguldi vallas Roosta külas): *Õhtuti käisid naised koos käsitööd tegemas, kutsuti videvikul käimiseks (skimnings). Kui suuremad külad, seal naised võtnud vahel vokid kaenlasse ja läinud õhtul teatud peredesse kokku. Samuti on käidud koos sukka kudumas. Kohe ei pandud lampi põlema - pimedas istusid, kudusid ja ajasid juttu. Nooremad käisid omaette, perenaised omaette. Pühapäeva ja laupäeva õhtuti ei tehtud tööd. Pulmadeks pidi olema valmistatud väga palju käsitööd.* (ERM EA 64, lk 221-222) Silvi Saarso Läänemaalt täiendab, *et olid teatud päevad, kus naised tööd ei teinud. Küünlapäev oli naistepüha, siis vastlapäeval ja maarjapäeval ka ei kootud* (2014).

Vardakott on tööriist, ütleb Kihnu Roosi. Kohad, kus **vardakotiga ei käidud**, olid kirik ja peod (2014). Kirikusse minnes jäi kotike koju. Jutta Peegel räägib, et vardakotti ei saa mingiks muuks otstarbeks kasutada. Siis läheb see lõng ja töö sassi. Vardakotti võidi toiduainetest ehk panna õunu või pähkleid, aga mitte leiba. Leib ajab puru. Leivakannikas pisteti taskusse. Kiriku juurde ei mindud vardakotiga. Laupäeva õhtul löödi vardad kokku, pandi ära ja enne esmaspäeva seda ei võetud. (2014)

Vardakott on töövahend, millega võeti kaasa poolik kudumistöö ning mille päriskoht on naise paremas või vasakus käevangus, olenevalt kumma käe poolt jookseb lõng üle kuduja nimetissõrme. Lõputöö materjali kogudes selgus, et leiba ja lauluraamatut ei pandud vardakotti ning vardakotiga ei käidud peol ega kirikus. Laupäevaõhtul ja mõnes piirkonnas ka pühapäeval ei kootud.

2. EESTI SAARTE JA LÄÄNEMAA VARDAKOTID

Seminaritöös selgitasin välja, et vardakotid on ristkülikukujulised väikesed kotid, mis olid kasutusel kõikjal Eestis. Vormsi saarel ja Noarootsis nimetati vardakotti teistest piirkondadest erinevalt *bindbung* või *bindbongen*.

19. sajandi lõpu ja 20. sajandi esimese poole vardakotid on ömmeldud käsitsi, hilisemad masinal. Kasutati peamiselt kättesaadavaid materjale. Levinuim oli puuvillane, aga kasutati ka peenvillast, siidi või kantud võid. Vardakotid olid üldiselt vooderdatud, vooder enamasti puuvillane või linane. Ühes kotis võidi kasutada erinevaid materjale. Ainult Vormsi saarel kooti vardakoti jaoks eraldi triibukangas. Kotte ka heegeldati. Varrastel kootud kotid polnud eriti levinud. Kihnu kottide eripära on nn kinnine vooder: voodri ja koti kangas ömmeldi kokku nii, et õmblusvarusid ei jäänud näha ja vooder oli koti sees kinni.

Vardakottidel puudusid kindlad mõõtmed. Kotid olid ristkülikukujulised, neil oli kõrgust veidi rohkem kui laiust. Oluline, et täitis oma funktsiooni: mahutas lõngakerasid ja pooleli olevat kudumistööd ning oli sanga(u)pidi mugav kaasa võtta.

Ristkülikukujulise koti ülemises servas oli tunnel kotti kokku krookiva paela jaoks. Paela kasutati sangana. Levinuim paela pikkus oli 30-39 cm. See on mugav koti kandmisel käevangus. Vormsi saarel valmistatud vardakotte ei kroogitud ülevalt kokku. Vardakoti ülaseri olid ömmeldud sangad, mis võisid olla kas kotiga samast riidest või kootud koti põhiosast erinevas koes ning sanga võidi kaunistada tagasihoidliku tikandiga.

Vardakotid valmistati enamasti kirjust trükikangast, mis muutis koti ilusaks ja pilkupüüdvaks, nii et erilisi kaunistusi see ei vajanudki. Kotti sai ilustada värviliste villaste kandepaeltega, mille otstesse võidi riputada kirjud tutid. Kotid võisid olla kaunistatud ka kirjude riideribade või tikanditega. Kaunistamise kohta kindlad reeglid puudusid. (Vihur 2013, lk 29-30)

Kuna lõputöö valim on suurem, analüüsin iga piirkonna vardakotte eraldi, toon välja piirkonnale omased vardakoti tunnused. Vardakottide üldandmete tabel on *lisas 2*, vaatlustulemused *lisas 3* ja etnograafilised vardakotid koos legendidega *lisas 4*.

2.1. Hiiumaa vardakotid

Valimis on 15 Hiiumaalt pärit vardakotti, neist üks ERMis, kaks Eesti Ajaloomuuseumis ja 12 vardakotti Hiiumaa Muuseumis (vt *lisa 2*). Viimase kogust pärineb museaal HKM 4857:2 Tla 10, mis välimuselt erineb teistest vardakottidest, kuid on kogus „vardakoti“ nimetuse all. Hiiumaa kogust pärineb museaal HKM 573/A Tla 2, mis on kogus nimetuse all „kott“. Legendis ei ole ühtegi vihjet vardakotile ega kudumisele, kuid tuginedes sarnasustele teiste vardakottidega pidasid muuseumitöötajad eset vardakotiks.

Nimetus

Hiiumaal kutsuti kinda- ja sukalõngade hoidmise kotti (ERM 4869) enamasti ikka vardakotiks, aga ka sukavarda kotiks või varraste kotiks.

Materjal

Tabel 1 Hiiumaa vardakottide materjalide sageduse andmed

	puuvillane lapiline	erinevast materjalist lapiline	ühevärviline	muu
kokku	9	2	2	2

Üldjuhul on Hiiumaa vardakotid valmistatud lapitehnikas (15st 10) puuvillase õhema (AM 26748 E 2754) või paksema (HKM 5804 T, HKM 5500:1) kanga tükkidest. Kahes kotis on kasutatud lisaks teise iseloomuga materjale: siidi, peenvillast (AM 25030 E 2402), flanelli (HKM 3300:2).

Hiiumaalt pärit kottide erijoon on ühevärvilised ääred ning teist värvi (HKM 573/A Tla 2) või lapiline keskosa (HKM 3310 Tla 8, HKM 3452 Tla 9, HKM 571/A Tla 1). Kolm kotti on ühevärvilisest kangast (HKM 1622 Tla 5, HKM 4857:2 Tla 10, HKM 1617 Tla 4). Esimese koti kangas on jämedakoeline toimne pruunikashall, õmmeldud käsitsi jämeda linase niidiga. Teine kott on õmmeldud õmblusmasinal hallikaspruunist kangast, kanditud bordoopunase kangaga (HKM 4857:2 Tla 10). Reigist pärit kott on käsitsi õmmeldud tugevast pruunist astangtoimsest kangast, ühel küljel on sinise, valge, roheline ja kollase värviga trükitud lilleline muster (HKM 1617 Tla 4).

Värvid

Vanim (1862) Hiiumaalt pärit vardakott (ERM 4869 Käina) on pastelsetest kangastest, koti keskel punane ruut ning ülaserv kanditud punase kangaga. Uusim (1960) vardakott (AM 25030 E 2402 Käina) on samuti pastelsetes toonides kangastest. Teised vardakotid on valmistatud 20. sajandi alguses. Värvigammas domineerivad tumedamad toonid: ühevärvilised pruunid, sinised, rohelised, punased; väiksema ja suurema ruuduga sinised, mustad, kollased; tumedal põhjal valgete täppidega kangad. On ka sinisel, punasel, roosal, helebeežil põhjal lillelist kangast.

Vooder

Vardakotid on enamasti varustatud tagasihoidliku voodriga. Kahel kotil on linane (HKM 3310 Tla 8, HKM 5067:1 Tla 11) ja kuuel kotil ühevärviline puuvillane vooder. Enamasti on vardakottide vooder lahtine, st voodri küljed ei ole koti pealmise osa küljes kinni, aga esineb ka kinnist voodrit, st koti vooder on pealmise osa küljes kinni (HKM 3310 Tla 8).

Valmistamisviis

Seitse kotti on õmmeldud masinal (AM 25030 E 2402), kuus käsitsi (HKM 1616 Tla 3). Kahel kotil on kombineeritud käsitsi- ja masinõmblust (HKM 3310 Tla 8). 1931. aastal 88-aastane Ann Oobak Suuremõisa vallast on õmblusmasina jõudmisest Hiiumaale rääkinud järgmist: *Aastat 50 tagasi ei ole Suurevallas ega Kärddlas olnud ühtki õmblusmasinat. Kui Palade Hanspiki Liisu oli läinud mehele, siis Kärddla rätsep olnud toonud esimese masina. Liisu oli lasknud oma peigmehe kalevise vesti taskud rätsepa masinal tikkida, sellest tulnud maksta tervelt 15 kopikat.* (ERM EA 15, lk 335) See väide aitab mõista, et masinõmblus polnud 19.-20. sajandi vahetuseks veel kuigi üldlevinud.

Suurus

Tabel 2 Hiiumaa vardakottide laiuste sageduse andmed (cm)

	alla 20	20-24	25-29	üle 29	andmed puudu
kokku	1	5	7	1	1

Tabel 3 Hiiumaa vardakottide kõrguste sageduse andmed (cm)

	alla 25	25-29	30-34	üle 34	andmed puudu
kokku	2	5	6	1	1

Tabelist 2 selgub, et Hiiumaalt pärit vardakottide laius jääb vahemikku 20-29 cm. Vardakottide kõrguste analüüs (vt *tabel 3*) näitab, et kõige sagedamini e kuue vardakoti kõrgus on 30-34 cm, viiel 25-29 cm ning kahel vähem kui 25 cm.

Sangad

Hiiumaa vardakottidel on iseloomulikult kaks sanga, mis ulatuvad küljelt küljele; nii püsib kott paremini lahti ja lõngajooks on vabam. Üht sanga on kasutatud kahel korral. Vardakotile HKM 5804 on sang oletatavasti hiljem lisatud. Õhemast kangast sangadel on tugevdav vooder.

Algselt paeltega kotte on viis. HKM 3300:1 Tla 6 on säilinud 36 cm pikkune lillakaspunastes toonides (villasele lisatud linane) keerupael, mille otstes on 4 cm pikkused riideribadest tutid, HKM 4857:2 Tla 10 on säilinud valge poepaela 20 cm pikkused katked, HKM 3300:2 Tla 7 on säilinud punase ümara puuvillase poepaela 5 cm pikkused katked. Kahe koti (HKM 3310 Tla 8, HKM 571/A Tla 1) paelad puuduvad täielikult, seega ei saa täpsemalt analüüsida paelte valmistamise tehnikaid, materjale ega pikkust.

Tabel 4 Hiiumaa vardakottide sangapikkuste sageduse andmed (cm)

	alla 25	25-29	30-34	35-39	üle 40	andmed puudu
kokku	1	3	3	0	1	2

Sanga pikkusi on erinevaid (24-41 cm). Pikkuse põhjal otsustades kanti kotte käevangus.

Kokkuvõte

Hiiumaa vardakotid on ömmeldud mitut laadi kangatükkidest. Kottidel on iseloomulikud ühevärvilised ääred ja teist värvi või lapiline keskosa. Vooder on enamasti ühevärviline. Vardakotti saab käevangus kanda hiidlaste kombel kahe sanga abil, mille otste kinnitus tänapäeva vaatelejat üllatavalt külgedel/otsad kinnitatud küljelt küljele üle kotisuu.

2.2. Saaremaa vardakotid

Valimis on viis Saaremaa päritolu vardakotti ERMi kogust (vt *lisa 2*). Saaremaa muuseumis leidub üks vardakott, mis on kogutud Tallinnast, muud andmed puuduvad. Seega ei pea ma vajalikuks seda vardakotti kirjeldada Saaremaa kontekstis.

Nimetus

Kotte, mida tarvitati väljas käies kudumisel, kutsutakse Saaremaal vardakottideks või varraste kottideks (ERM A 490:152).

Materjal

Viis Saaremaa vardakotti on väga eriilmelised. Kolm neist on üpris kirevad, pilkupüüdvad; kasutatud on neis erinevaid materjale - erimustrilisi puuvillaseid ja villaseid kangaid, sametit. Kaks kotti (ERM A 490:152, ERM A 490:154) kolmest on tehtud Jämaja kihelkonnas Lülle külas Hansu-Tooma talus, kokku õmmeldud kolme- ja nelinurksetest värvilistest puuvillase kanga lappidest. Ka Heikel kirjeldab Saaremaa vardakotte kui kirjudest ruudukujulistest riidetükkidest kokku õmmeldud kotti (Heikel 1909, lk 57). Kolmas, Karja kihelkonnast pärit vardakott (ERM A 447:379) on kaunistatud riideribadest rosettidega. Siin pakun seost Noarootsi vardakottidega, kus kasutati kottide kaunistamiseks samasuguseid rosette, kuigi rosettide paigutus on teistsugune. Mustjalast pärit vardakott on samuti kirev (ERM A 509:5534), selles kasutatud tanu osi (vt *fotosid* 10 ja 11).

Foto 10. Varraste kott

ERM A 509:5534 Mustjala

Foto 11. Mustjala naise tanu, 1900

SM 10102:4/08 T

Saarlane Leonida Kask heegeldas vardakoti 1986 (ERM A 763:13) mitmele tuttavale kingituseks.

Värvus

Vardakottides on kasutatud pruunides, helebeežides, punastes, sinistes toonides kangaid. Kangakirjad on ruudulised, triibulised, täpilised, lillelised.

Vooder

Vooder on tagasihoidlik hele ühevärviline puuvillane.

Valmistamisviis

Saaremaa vardakotid on lapilised. 1940. aastatel kogusse jõudnud kotid on õmmeldud masinal (ERM A 490:152, ERM A 490:154).

Suurus

Tabel 5 Saaremaa vardakottide laiuste sageduse andmed (cm)

	alla 20	20-24	25-29	üle 29	andmed puudu
kokku	1	3	1	0	0

Tabel 6 Saaremaa vardakottide kõrguste sageduse andmed (cm)

	alla 25	25-29	30-34	üle 34	andmed puudu
kokku	1	1	3	0	0

Vardakotid on keskmise suurusega. Enamik vardakottide mõõtmeid jääb laiuses vahemikku 20-24 cm ning kõrguses 25-34 cm.

Paelad

Tabel 7 Saaremaa vardakottide paela pikkuste sageduse andmed (cm)

	alla 30	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	üle 80	andmed puudu
kokku	0	0	0	0	1	0	2	2

Jämaja vardakottidel (ERM A 490:152) on hallist ja valgest lõngast ning (ERM A 490:154) kollasest, rohelisest, roosast villasest lõngast keerunöör. Heegeldatud kotil (ERM A 763:13) on mustast siidpaelast palmitsetud pael. Kolme Saaremaa koti paelad on väga pikad. Oletan, et ülipikkade paeltega vardakotte kanti ka õlal.

Kokkuvõte

Saaremaa vardakottide ühiseid jooni on raske välja tuua, sest valim on väike ja kotid eriilmelised. Vanemat tüüpi kotid on värvikirevad, voodrid tagasihoidlikud, paelad üldjuhul

pikad. Saaremaa naised on olnud leidlikud materjalivalikus ning kulutanud vardakoti valmistamisele rohkem aega kui teiste paikade naised.

2.3. Muhu vardakotid

Leidsin 10 Muhu saarelt pärit vardakotti: Tallinna Vabaõhumuuseumis, ERMis ja Eesti Ajaloomuuseumis on igas üks Muhu päritolu vardakott, Muhu muuseumis seitse vardakotti (vt lisa 2). Nendest museaal JSM 824:2 E 1907:2 pärineb aastast 2007, on valmistatud müügiks vanemaid esemeid järgides, kuid on lisatud Muhule omaseid kaunistusi, mida vanematel kottidel eriti ei leidunud.

Nimetus ja otstarve

Muhus kutsuti vardakott või öeldi muhu keeles varraste kott mitmuses, mõlemad variandid on kasutusel, aga ikka vardakott, varrastekott, räägib Juta Peegel Muhust (2014).

Materjal

Vardakotid ei olnud tehtud mitte uuest riidest, neid on lappidest tehtud, siis on neid tehtud, et pool ühte värvi ja pool teist värvi. Teinekord ka villasest, mis oli järgi jäänud. Võidi kasutada ka muhu roosilisi rätikuid, keskpaik kulus läbi, aga ääred kasuti ära kantideks. Muhus võidi kasutada ka tikitud põllealase tükke, see oli siis taaskasutus. Aga küllap tehti ikka mõni ilusam ka. Kui tüdruk hakkas mehele saama ja läks kuskile kaugemale ja teise talusse ja siis ta tegi endale ikka uue ja ilusama vardakoti kah, mitte siis nendest vanadest hilpudest, aga nagu muhulane ütleb „natuke nägismatest tükkidest“. Uut materjali kasutati, kui jäi millegi õmblemisest järele, aga vardakotiriiet poodi ostma ekstra ei mindud. Vardakoti valmistamine oli ikka igapäevane oma disain. (Peegel 2014)

Tabel 8 Muhu vardakotimaterjali sageduse andmed

	poolvillane	puuvillane	linane	muu variant
kokku	2	4	2	2

Tabelist 8 on näha, et valimis olevad Muhu vardakotid on enamjaolt puuvillased, kuid on ka poolvillaseid, linaseid ning erinevatest materjalidest kokku õmmelduid. Kaks vardakotti (JSM 473 E 436, MM 755 1839 E) on õmmeldud punasepõhjalisest väikeste valgete lilledega puuvillasest kangast, samast kangast ka suurie. Kaks kotti (MM 618 A 226, MM ajutine nr 123)

on punasepõhjalisest trükikangast, millel tumedamate lilledest pikitriibud. Suuriie on jälle samast kangast, aga teistpidi lõimelõngade suunaga. *Küllap kasutati seda, mis kätte juhtus. Põlleriideid, kirjud nad olid*, kommenteerib Juta Peegel vardakoti kangavalikut (2014). *Õmblemiseks kasutati ära kõik asjad, ega vanasti polnud inimestel sedasi raha*, iseloomustab Elfriide Tüür vardakoti kangaid (2014).

Foto 12. Muhu naise rahvariided

Poolvillased vardakotid (ERM A 509:5199, JSM 824:2 E 1907:2) on samuti triibulised. Esimesel kotil domineerib punane, teisel tänapäeval Muhu seelikutele omane kollane toon. Mõlemad kotid on värvikirevad ja tikandiga. Punasepõhjalise koti sang on kaunistatud lilltikandiga. Kollasepõhjalise koti keskel on ühevärviline ala, millele ristpistes tikitud Muhu männakiri. Tikand koos kollakas-oranži seelikutriibustikuga on tänapäeva vaatleja silmis üdini muhulik kooslus. Poolvillased kotid harmoneeruvad väga hästi Muhu naise rõivastusega (vt foto 12).

ERMi püsinäitusel. Tagantvaade pearätiga.

ERM Fk 2887:933

Muhus on olnud ka linaseid vardakotte. Mõlemad on kaunistatud: AM 20871 E 2057 madalpistetikandiga, ERVM E 99:43 muhulastele omase õmblusmasina tikandiga. Kuigi Elfriide Tüür, kes on oma elu jooksul väga palju tikkinud, teab rääkida, *et tikitud kotte oli vähe*, leidub esemekogudes neid siiski. *Tikitud kotid olid pigem lihtsalt ilu pärast, mõni pani kapi nupu otsa seisma ja mõned tähtsamad asjad sinna sisse. Igapäevased käevangus kantavad kotid olid tavalisest kirjust sitsiriidest, lihtsamad. Kas põlleäärest või mõnest ülejäänud riide tükist.* (2014)

Kaks vardakotti on kokku õmmeldud kangalappidest, üks vaid puuvillastest, teises on ka villaseid heegeldatud ja tikitud tükke. Heegeldatud tükid on kõik ühesuguse mustri ja muuseumitöötajate arvates võiksid need olla kas vativarruka või kindarandme osad. Tikitud tükid on kas vati rinnaesise tükid või seeliku või põlle allääre osad. Viimane väide tuli välja ka Juta Peegli intervjuust. *Muhulane on ikka alati värvidega rikkalik olnud, kui ta muidu ei viitsi,*

siis ta ajab värvid nii meeletuks, siis katsuti hästi värvilised riidetükid leida, et naabrinaisest üle olla. See millised tänapäeva vardakotid on, nüüd tikitakse sedasi peale, aga tol ajal oli ta nii praktiline, sellega hakati käima igal pool, küll käisid naised mere ääres paatide vastus, oodati, millal mehed tulevad, siis hakati võrgust räimi päästma, siis pandi ta kuskile, nad ei olnud nii toreduse asi, vaid praktiline ese. Igaüks tegi vardakoti nii nagu tükk välja nägi, naabri pealt moodi ei vaadatud, lisab Elfriide Tüür. (2014)

Heikeli kirjeldusest vardakoti kohta saab lugeda, et Muhu vardakotid olid villased heegeldatud või varrastel kootud oranživärvilised mustade, pruunide ja veel teist värvi triipudega (Heikel 1909, lk 40).

Vardakott oli harva puht edevuses, aga ometi kandjat rõõmustav ja innustav. Valmistati käepärastest materjalidest optimaalsete kaunistusvõtetega.

Värvus

Trükikangas on punasepõhjaline valgete lilledega või punasepõhjaline püststriibustik mustade lilledega. Lapikotis on enamasti ühevärvilised kangatükid: pastelsed, punased, roosad, rohelised, kollased ja pruunikasruudulised.

Vooder

Vardakotid on varustatud puuvillase enamasti kinnise voodriga (JSM 600 E 999) või poolkinnise voodriga: kotil (JSM 473 E 436) pole põhja all õmblust, ka voodri põhi on lahtine, küljed kinnised; kotil (MM 721 E 1300) on põhja all õmblus, ka voodril on küljed lahtised, põhi kinni. Kootud kotil (JSM 824:2 E 1907:2) on lahtine vooder. Kotil (ERVME 99:43) vooder puudub. Juta Peegel ei oska öelda, kas Muhus oli kindel tava vardakoti voodri õmblemise kohta. Aga ta teab, et kindlasti on sees vooder. *Muhu vana kude on nii tihe, vardad olid nii peenikesed, et need oleks muidu kotist läbi tulnud. Tavaliselt oli tihedam linane riie sees voodriks, kui mitte üleni, siis vähemalt põhjaosas poolenisti. Vardad lükati kokku ühepikkuseks ja keerati sokile või millelegi ümber ja torgati kera sisse.* (2014) Elfriide Tüür oskab rääkida vardakoti voodri kohta järgmist: *Vanasti ikka oli vooder. Olenes riidest, kui kott oli valmistatud kodukootud tugevast linasest riidest, siis sinna alla ei pandud voodrit. Voodri funktsioon on peamiselt see, et kott näeks seest parem välja, et küljepealsed õmblused ei paistaks välja, et kott oleks seest puhas. Koti tugevuse pärast ikka ka, et vardad välja ei tuleks.* (2014)

Vooder lisas korrektsust ja hoidis vardaid kindlalt kotis.

Valmistamisviis

Õmblusmasinatest ja masinaga tikkimisest teab Juta Peegel rääkida järgmist: *19. sajandi - 20. sajandi vahetusel hakkasid tulema õmblusmasinad. Ja muidugi tõid jälle mehed, kes merel käisid, Saksamaalt ja kust neid toodi. Eesti ajal hakkasid need Singeri agendid päris kohapeal käima ja kursusi korraldama. Aga siis oligi see, et kui peres oli õmblusmasin, siis oli nagu tänapäeval Mercedes. Siis hakatigi tegema särkidele õmblusmasinaga peale. Ja just selle pärast, et kuidas sa kirikusse õmblusmasinat kaasa võtad. Aga kui sul oli sedasi tehtud särk, siis kõik vaatasid, et seal peres on õmblusmasin. See on jõukas pere.* (2014) Elfriide Tüür meenutab: *Vardakotte õmmeldi masinaga, minu mäletamise aja jooksul ikka masinaga* (2014). Valimis olevad vardakotid, mille kohta on andmed olemas, on õmmeldud masinal.

Suurus

Tabel 9 Muhu vardakottide laiuste sageduse andmed (cm)

	alla 20	20-24	25-29	üle 29	andmed puudu
kokku	1	4	3	2	0

Tabel 10 Muhu vardakottide kõrguste sageduse andmed (cm)

	alla 25	25-29	30-34	üle 34	andmed puudu
kokku	1	5	4	0	0

Muhu vardakoti laius on 20-24 cm ning kõrgus jääb vahemikku 25-34 cm (vt tabel 9 ja 10). *Vardakotid ei olnud suured, nad olid nõnda praktilised, et ei olnud tee peal tüliks. Ega siis kampsunit või mõnda suurt kudumit ei võetud kaasa, selle jaoks oli kodus korv või midagi, kus sees olid suured kerad,* jutustab Juta Peegel (2014).

Paelad/sangad

Poolvillasel vardakotil (ERM A 509:5199) on ühevärviline madalpistetikandiga sang. Linasel vardakotil (ERVM E 99:43) on lai pael, mida ei saa kokku krookida.

Teistel vardakottidel on paelaks enamasti villased keerupaelad. Mõnele paelale on lisatud puuvillast materjali (MM ajutine nr 123). Juta Peegel teab öelda, et *koti paelad, küllap neid on olnud linasest, aga tehti seda näpunööri. Küllap pandi ka lihtsalt riie paelaks. Aga ta peab nii pikk olema, et ulatub topelt. Üks sõlm saab olla, mis jääb ühest küljest välja. Villasele pandi*

hulka linast, siis paelad ei veni. Sel ajal mõeldi palju, et asi ka vastu peaks. Vardakoti paelte otstes tutid oleksid olnud lihtsalt tülinaks. Võib-olla pruut pani korraks vardakotile tutid. (2014)

Tabel 11. Muhu vardakotipaela pikkuse sageduse andmed (cm)

	alla 30	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	üle 29	andmed puudu
kokku	0	1	0	1	1	2	1	4

Muhu vardakottidel on pikad paelad, neljal kotil üle 60 cm. Paelte pikkuse kohta oskab Juta Peegel lisada, et *kui paelad olid nii pikad, siis pandi ka üle õla, kuidas parajasti just mugavam oli. Kui kahte kätt oli tarvis, siis oli parem kanda õla peal* (2014).

Värvuse osas haakub paela tonaalsus koti omaga: tumedamal kotil (JSM 600 E 999) on rohesinine, rohevalge neljatahuline pael; heledamal kotil (JSM 473 E 436) on punavalge keerupael.

Paelad on otstest kokku sõlmitud väikeseks tutiks. Selline paelte kokkusõlmimine hõlbustab ka koti kandmist õlal.

Kokkuvõte

Muhu vardakotid võisid olla triibulisest puuvillasest kangast või poolvillased, oli nii kangatükkidest kotte kui ka linaseid. Vardakotikangad on enamasti punast tooni. Kuigi vardakott oli praktiline tööese, võisid Muhu naised leida ikka aega koti kaunistamiseks tikandiga või kasutasid kotis tikitud tükke. Vardakotid on varustatud voodriga, et kott oleks tugevam ja vardad sealt läbi ei tuleks. Vardakotti kanti käevangus. Muhule on iseloomulikud ka pikad otstest kokku seotud vardakoti paelad, et kotti saaks kanda õlal. Siis on kandja mõlemad käed vabad.

2.4. Kihnu vardakotid

Valimis on 16 Kihnust pärit vardakotti (vt *lisa 2*): seitse hoiul ERMis, kolm Kihnu Muuseumis, kolm erakogus ning kolm oli müügil Kihnu Muuseumi poes (aprill 2014). Jätan tänapäevased vardakotid valimisse sisse, sest Kihnu Roosi kui kohalik käsitöötegija ütleb, et Kihnus on ka tänapäeval järjepidevus olemas, kõik mõistavad vardakotte teha. Vardakotid ei ole Kihnust kunagi ära kadunud. Linane kott (ERM A 291:125) on 120 aastat vana. Teised ERMis

hoitavad kotid on kogutud pärast 1980. aastaid, valmistamise aeg teadmata. Arvan, et nii ERMi kui ka Kihnu Muuseumi ja erakogu vardakotid on valmistatud 1980. aastatel.

Nimetus

Kotti, milles kudumistööd kaasas kanda, kutsutakse Kihnus vardakotiks. Vanima koti nimetus on korjeraamatus *naiste tasku* (ERM A 291:125). Nimetus näitab, et selline kott oli nagu suur lisatasku, millega naine sai vajalikud asjad kaasa võtta.

Materjal

Vardakotid tehti Kihnus ikka sitsiriidest, kallisseltsi kangast, räägib Roosi. Villast ega siidi ei pandud hulka. Kui vardakott oli õmmeldud ühest tükist, oli see jõukuse märk. Lappidest koti kohta öeldakse, et see on vaese inimese kott, räägib Roosi (2014). Üks vardakott (Kh n 693) on lappidest õmmeldud. Lõimelõnga suunda õmblemisel ei vaadatud. Mis oli väike tükk ja mis sündis, see pandi, lisab Roosi. (2014) Valimis olevate vardakottide kangavalikus on ühel korral neerumuster, mõnel korral väikeseõieline kangas, rohkem jääb silma suureõieliste lilledega kangas. Kangamustrite hulgas on maasikaid, õhupalle, olümpiarõngaid.

Vanemad kotid olid triibulised või ruudulised, see oli paksem riie kui sitsiriie. Samast riidest oli vooder kokku õmmeldud. Ja kotid olid sangaga, kas oli siis särgialune vöö või vööl kandmise vöö. Või mõõgaga kootud säärepael, teab Roosi rääkida vanemat tüüpi Kihnu vardakottidest. (2014) Valimis on üks linane vanemat tüüpi vardakott (ERM A 291:125).

Roosi selgitab, et nagu kinda ja suka kirjad võeti üksteiselt üle, vaadati vardakottide puhul samuti, millist teha. Meitel käis kõik sedasi, et ükskõik, mis oli, võeti eeskujuks. Ühel inimesel võis ka mitu vardakotti olla. Vanem oli kodus ja uuemat kasutati, kui mindi kusagile välja. (2014) Roosi ise on vardakotte ikka palju teinud, ka praegu, kui riidet üle jääb, siis kasutab kõik tükid ära.

Värvus

Kihnu vardakotid on enamjaolt kahevärvilised. Vardakott on ühte värvi ja suuäär on teist värvi. On levinud ütetus, et suuäär peab olema sinistes toonides. (2014) Antud valimis on kolm sellist eset (ERM A 771: 438, ERM A 768: 34, Kh n 327). Vardakoti värvide valikut selgitab Roosi, et kui suur raske mure oli, siis mõned tegid ka sinisest riidest, ei tahtnud teha punast. Jäi sitsijaki õmblemisest sinist riidet üle ja siis tehtigi sinisest riidest vardakott, aga neid oli ikka vähe. (2014) Trükikangas on põhiliselt sinistes, punastes toonides, vähem on rohelist, kollast, oranži.

Vooder

Sitsiriidest kotid on enamasti sitsivoodriga (Khn 378), ühel juhul (ERM A 771: 438) flanellvoodriga ning linane kott on voodrita (ERM A 291:125). Eriomane on lapilistel kottidel üleni kinnine vooder või ühest kangast kottidel osaliselt kinnine vooder (Khn 327, Khn 378). Lapilisel kotil (Khn 693) ov vooder ühe külje pealt lahti; põhjenduseks pakun, et vooder on olnud ühest tükist ja pole mõtet 1,5-2 cm kangast õmblusvarudele kulutada. *Vardakotid on ilusasti tehtud: kirjust sitsiriidest ja voodriga, et paneks paremini vastu* (Jõgisalu 1984, lk 112).

Suurus

Tabel 12 Kihnu vardakottide laiuste sageduse andmed (cm)

	alla 20	20-24	25-29	üle 29	andmed puudu
kokku	0	2	5	9	0

Tabel 13 Kihnu vardakottide kõrguste sageduse andmed (cm)

	alla 25	25-29	30-34	üle 34	andmed puudu
kokku	1	6	9	0	0

Kihnu vardakotid on suhteliselt laiad: rohkem kui pooled on 30 cm ja rohkem. Vardakottide kõrgus on vahemikus 25-34 cm. Leidub ka selliseid, mida mujal pole - vardakotte, mille laius ületab kõrguse. Vardakottide suuruse kohta ütleb Roosi, *et vardakotid polnud väga suured. Väga suurel ei ole vajadust* (2014).

Paelad

Tabel 14 Kihnu vardakottide paela pikkuste sageduse andmed (cm)

	alla 30	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	üle 80	andmed puudu
kokku	3	4	2	3	0	0	0	4

Kotisuu on neljast punasest-rohelisest või punasest-sinisest villasest lõngast punutud ehk kihnu keeles naaritsetud kirjud paelad sees. Paeltega tõmmatakse kotisuu kokku, teise paelaga teisele poole. Aasad jäävad parajasti nii pikad, et ulatuvad käevangu võtta. Niisugune kott näeb

kena ning moekas välja. (Jõgisalu 1984, lk 112) Kihnu vardakottide paelad on lühikesed, vardakoti laiusega ühte mõõtu või natuke pikemad (ERM A 780:21, Khn 378). Muuseumipoes müügil olevatel vardakottidel on pikemad paelad.

Neljal korral on kasutatud poepaela, põhjuseks pakun, et enamasti pole vardakotid kuigi vanad. Rohkem kasutati paelas kahekordset villast lünga kahekordsena, seega neljakordset lõnga, mida kas keerutati (4), punuti ponimuseks (2) või neljatahuliseks paelaks (2). Linane vardakott on varustatud kandesangaga (ERM A 291:125).

Kokkuvõte

Kihnu vardakotid tehakse kahest erinevat värvi sitsiriidest. Lapilised kotid on uuemaaegsed. Vardakottidel on kinnine vooder. Vardakoti suuriide kanalit läbib villasest lõngast pael, mille abil saab kotti kokku tõmmata ning käsivarrele panna, et võimalusel võtta sealt poolik kudumistö. Ka tänapäeval leiavad Kihnus vardakotid kasutust.

2.5. Ruhnu vardakotid

Ruhnu vardakottide kohta esemeline materjal puudub, kuid Jakob Steffensoni raamatus (1994) leidub fotosid kudevatest naistest.

Saarel olid töökad kõik, nii mehed kui naised. Tööd olid laias laastus jagatud nn meeste- ja naistetöödeks. Meesterahvale oli äärmiselt vastumeelt, kui mitte võimatu teha naistetööd. Et naine seevastu tegi ka meestetööd, peeti enam kui loomulikuks. Kui mehed minema purjetasid ning Eesti ranniku juures hülgeid küttisid, tuli naistel oma harilike naisetalituste kõrval toimetada vanade ja laste abiga talu jooksvaid töid. (Steffenson 1994, lk 14-17)

Steffenson ei maini raamatu tekstis naiste pidevat kudumist, aga see tuleb välja pildiallkirjadest, kus teatatakse, et teel välitöödele ja sealt tagasi kodusid naised pidevalt (Steffenson 1994, lk 22). Pildil on näha viit naist kõndimas, sukavardad käes.

Foto 13. Teel välitöödele ja sealt tagasi kudusid naised pidevalt, nagu siin heina riisuma minnes (Steffenson 1994, lk 23)

Foto 14. Naised tulid meestele alla randa süüa tooma ja ootamise ajal loomulikult kudusid (Steffenson 1994, lk 67)

Foto 15. Ruhnu, vasakult E. Kokas ja M. Mags koos vennapoja Kallega käsivarrel. 1931

SOV Bild B810069-29

Foto 16. Piimanõu võeti rakmes selga, nii et käed olid kudumiseks vabad. (Steffenson 1994, lk 89)

Steffenson kirjutab, et suviti peeti lehmi karjas. Siis käisid naised nii hommikul kui õhtul karjamaal lüpsmas. Piima koju tuues kasutati spetsiaalset valmistatud plekist nõud, mida kanti seljas. Naistel olid nii välitöödele minnes kui ka tagasi tulles käed kudumiseks vabad (1994, lk 87)

Talvistel argipäevaõhtutel, kui naised olid oma töödega valmis saanud, seadsid nad end videvikus akna juurde istuma ja kudusid.

Foto 17. Videvikus istusid naised akna juures ja kudusid. Kristina Mass, Helena Barks ja Maria Mickos tütre Helgaga (Steffenson 1994, lk 113)

Pärast 24. veebruari - mattsmissdagen'it (madisepäeva) - ei süüdatud elumajades ühtki petrooleumilampi. Kui saabus pimedus, pandi kõik käsitööd kõrvale ning poeti põhku. (Steffenson 1994, lk 19)

Foto 18. Elisabeth Duskas
argipäevariietuses, kudumistöö
käes (Steffenson 1994, lk 89)

Foto 19. Argipäevarõivais naised kudumas
(Steffenson 1994, lk 106)

Pühadelaupäev ja laupäev erines muudest argipäevadest. Kell kuus õhtul, kui kirikukell helises üle küla ja kuulutas püha, pandi kõik tööd kõrvale. Pühapäevadel ja pühade ajal ei tehtud mitte mingit tööd, välja arvatud koduloomade toitmise. (Steffenson 1994, lk 24)

Küllil Vähilt (VKA vilistlane, Ruhnu elanik ja kultuuri edasi kandja) sain teada, et temale rääkis 2012. aasta suvel Elsa Steffensson (elab Stokholmis ja on üle 80 a vana), et lõngakerad peideti seeliku taskusse, et mingeid kotte ei olnud. Külli on kohtunud ka paar korda Eva Steffenssoniga Rootsist, ka temal polnud kudumistöö jaoks kotti. (2015) ERMi teadur Reet Piiri ei osanud väidet kommenteerida (2015). Pöördusin Ruhnu vardakottide osas veel Igor Tõnuristi poole, kahjuks ei osanud temagi sellele spetsiifilisele küsimusele vastata (2015). ERMi kogudes (esemekogu, arhiiv) Ruhnu vardakottide kohta andmed puuduvad.

Kokkuvõte

Kuna fotod on mustvalged ja halva kvaliteediga ning esemeline materjal puudub, siis Ruhnu vardakottide kohta täpsemalt ei saa midagi öelda. Ruhnu naised olid töökad ja iga vaba minuti kasutasid kudumiseks, aga vardakottide kohta info puudub; on teade, et naised peitsid lõngakerasid seelikutaskutesse.

2.6. Vormsi vardakotid

Valimis on 16 Vormsi päritolu vardakotti, seitse hoiul ERMis, neli Vormsi muuseumis, kolm Läänemaa muuseumis, üks Eesti Ajaloomuuseumis ja üks Agneta Tominga poolt valmistatud vardakott Rannarootsi muuseumi kollektsioonis, kuid pole arvele võetud (vt *lisa 2*).

Nimetus

Vormsi naiste rahvarõivaste juurde kuulus vardakott *bindpungg* (Heikel 1909, lk 78), *bindpongen* (ERM A 378:4), *bindbungen*, *bungen* (ERM A 378:4), mida kasutati kudumistöö ("sukavarraste") kaasas kandmiseks (HM 3407 E). Niisugune kott rippus peaaegu alati Vormsi naise käevangus, sest igal vabal hetkel ta kudus (AM 20019 E 1883, HM 5072 E 6, ERM A 378:4).

Materjal

Vardakottidena on kasutatud laiu villaseid kokku õmmeldud kangastelgedel kootud meeste võid. Meeste võõdest on tehtud vanemad vardakotid (ERM A 509:5197, ERM A 509:5198), vanim esemekogus olev kott pärineb hinnanguliselt aastast 1790.

Hiljem hakati kangastelgedel kuduma eraldi vardakoti kangast. *Kotiriie kujutakse eriti ainult vardakottide jaoks* (ERM A 378:4). *Lõim võis olla nii linane kui puuvillane. Varasematel kottidel linane, hilisematel puuvillane, kude villane*, räägib Silvi Astrid Mikelin. (2014)

Vanemad punasepõhjalised vardakotid on kootud kahe tallalauaga (ERM A 378:4, HM 3407) labases siduses, kaunistuseks on ainult triibud. Vardakott ERM A 565:1518 on kootud kolme tallalauaga, mis võimaldab pikemaid lõngajookse, seega sai kududa keerukamaid mustreid. Hilisemad punasepõhjalised vardakotid kooti nelja tallalauaga toimses siduses ning moodustati erinevate kombinatsioonidega triipe, keerukamaid mustreid (TX 32, TX 33, TX 83). Mustrikombinatsioon koosnes neljast erinevast triibust, mis hakkas korduma. Seda süsteemi pole järgitud 2010. aastal kootud vardakotil ERM A 999:22.

Värvide ja mustrite valikul ning rütmi kompositsiooniga püüdis iga naine näidata oma loovust. Silvi Astrid Mikelin ütleb, *et igal perel olid omad mustrid, võis olla ka külade kaupa. Ega see siis nii üksühele ei olnud. Sest nad üksteise käest võib olla midagi võtsid üle, ise täiendasid või unustasid midagi ära*. (2014)

Leidub vardakotte, mille ülaservas on enamasti punasest puuvillasest kangast umbes 1 cm laiune kant (ERM A 565:1518, ERM A 378:4). Leian, et see oli mõeldud koeserva kantimiseks ning ühtlasi ka ülemise ääre tugevdamiseks.

Schlichtingi pildilt (Shlichting 1854, tahvel IV) võib järeldada, et enne vardakotte või samaaegselt nendega olid kudumistöode ja lõngakerade hoidmiseks kasutusel ka kokkusõlmitud rätikud.

Värvus

Koti põhivärv on punane, mustrilõngavärvid on kollane, tumesinine, roheline, roosa, valge ja materjaliks ühekordne villane lõng.

Vooder

Vardakotid on varustatud kas puuvillase (HM 2697 E, TX 32) või linase voodriga (ERM A 378:4). Vardakott (Tx 32) on ilma voodrita. Vormsi vardakottidel on lahtine vooder.

Valmistamisviis

Kotid on kokku õmmeldud käsitsi või masinal. Tihti on nii kott kui vooder masinal kokku õmmeldud, aga vooder ja kott on omavahel ühendatud käsitsi väikeste peitpistetega (AM 20019 E 1883).

Suurus

Tabel 15 Vormsi vardakottide laiuse sageduse andmed (cm)

	alla 20	20-24	25-29	üle 29	andmed puudu
kokku	3	11	2	0	0

Tabel 16 Vormsi vardakottide kõrguse sageduse andmed (cm)

	alla 25	25-29	30-34	üle 34	andmed puudu
kokku	1	10	4	0	1

Enam levinud (16st 11) kotilaius jääb vahemikku 20-24 cm ning kõrgus vahemikku 25-29 cm.

Sang

Tabel 17 Vormsi vardakottide kandesanga pikkuse sageduse andmed (cm)

	alla 25	25-29	30- 34	35- 39	üle 39	andmed puudu
kokku	0	4	7	2	1	2

Vardakotid on varustatud kandesangaga, mille levinuim pikkus on vahemikus 30-34 cm. Sangad on üldiselt lühikesed, alla 40 cm. Ainult ühel juhul on kandesang 63 cm pikk (ERM A 565:1518).

Kandesanga kinnitamist kotile on kaheksa: risti üle koti või põiki üle koti. Fotosid analüüsides ei saa sanga kinnitamist põhjendada ei vanuselise ega piirkondlikku eripäraga; pigem oli see iga kandja mugavus. Silvi Astrid Mikelin kommenteerib sanga suunda, *et see võis olla perestiil, kuidas neil harjumus oli* (2014).

Tihti kooti koti sang põhiosast erinevas koes (ERM A 378:4). ERM A 378:4 legendist saab lugeda sanga kudumise kohta, et paela kiri on kootud veel tihedam: triipe on sangal tihedamalt kui kotikangal.

Kandesang võib olla ka sitsiriidest (HM 3407 E, ERM A 509:5200) või poepaelast (Agneta Tominga valmistatud vardakott). On ka tagasihoidlikku tikandit (HM 2697 E). Koti

sangale tikiti tagasihoidlik lillmuster - üks väheseid tikandeid Vormsi naise rahvarõivastel (Sõstar 1993, lk 18). Sellised esemenäited puuduvad.

Kokkuvõte

Vormsi saarel nimetatakse vardakotti *bindbongen* või *bindbung*. Vardakotid olid poolvillased, punasepõhjalised, varustatud kandesangaga. Kotirrie kooti eraldi vardakottide jaoks. Kotid olid varustatud puuvillase voodriga.

2.7. Noarootsi vardakotid

Kajastan Läänemaa osa Noarootsit eraldi, sest seal on piirkonnale ainuomased vardakotid. Valimis on neli vardakotti. Neist kaks asub ERMis, üks Rannarootsi muuseumis ja üks erakogus (vt lisa 2).

Nimetus

Noarootsi vardakottide nimetused on vardakott, tasku, naiste käsitöökott, sukakudumise kott või *bindbongen*. Viimane on sarnane Vormsi vardakoti nimetusega.

Materjal

Tabel 18 Noarootsi vardakotimaterjali sageduse andmed

	poolvillane	puuvillane	linane	muu variant
kokku	0	3	0	1

Vardakotid on enamikul juhtudel puuvillased. Üks vardakott on pruunist sametist (ERM A 563:1526). Vardakoti külg koosneb üheksast ruudukujulisest kangatükist.

Kõikidel kottidel on sitsiriide ribadest tutid ehk rosetid. Kolmel juhul paiknevad tutid kahes reas vardakoti kesk- ja põhjaosas kolmekaup. Ühel juhul on riideribadest tutte rohkem: neljal real kolm tutti, st igal riidetükil üks tutt ning põhja all veel tuttide rida.

Kõikidel vardakottidel on puuvillane suuriie.

Värvus

Puuvillased kangad on punastes, pruunides, sinistes toonides ruuduliste, täpiliste, väikeselilleliste mustritega.

Vooder

Kõik vardakotid on puuvillase voodriga. Tuttide õmbluskohad hoiavad voodrit keskest kinni (RrM 1381 E 389, Eva Mägari erakogu).

Valmistamisviis

Kolm vardakotti on õmmeldud masinal, üks käsitsi (ERM A 306:10).

Suurus

Tabel 19 Noarootsi vardakottide laiuuse sageduse andmed (cm)

	alla 20	20-24	25-29	üle 29	andmed puudu
kokku	1	2	0	1	0

Tabel 20 Noarootsi vardakottide kõrguste sageduse andmed (cm)

	alla 25	25-29	30-34	üle 34	andmed puudu
kokku	1	2	1	0	0

Kolmel juhul on vardakottide laius kitsam kui 24 cm. Ühe vardakoti laius on 30 cm. Vardakotid on lühemad kui 35 cm.

Paelad

Tabel 21 Noarootsi vardakotipaela pikkuse sageduse andmed (cm)

	alla 30	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	üle 79	andmed puudu
kokku	0	1	1	0	0	1	1	0

Kahel kotil on lühemad paelad kui 50 cm ja kahel pikemad kui 70 cm. Viimaseid kotte on mugav kanda õlal. Mõlemad pikad (ERM A 306:10) on linased keerupaelad, ühel juhul (RrM 1381 E389) on lisatud villane lõng. Üks lühike pael (ERM A 306:10) on villasest lõngast palmitsetud ja teine (Eva Mägari erakogu) on poepael. Nii väikese valimi pinnalt on keerukas üldistada värvikasutuse eelistusi: paeltel domineerivad punane ja sinine.

Kokkuvõte

Noarootsi vardakoti üks nimetus on *bindbongen*. Vardakotid koosnevad üheksast ruudukujulisest puuvillasest kangatükist, mis on kaunistatud sitsiriideribadest tuttidega. Sees on tagasihoidlik vooder. Vardakoti suuriidest on läbi aetud kas lühemad või pikemad paelad, mille abil saab kotti käevangus või õlal kanda. 1924. aastal kasutati selliseid vardakotte veel rohkesti (ERM A 306:10).

2.8. Läänemaa vardakotid

Valimis on 10 Läänemaa vardakotti, millest neli asuvad ERMis, viis Hanila muuseumis ning üks Rait Talvoja erakogus (vt *lisa 2*).

Nimetus

Läänemaal öeldi ikka vardakott, sukavardakott, räägib Silvi Saarso (2014). Hanila muuseumis olevad vardakotid on registreeritud lahttaskute nime all.

Materjal

Tabel 22 Läänemaa vardakotimaterjali sageduse andmed

	puuvillane lapiline	erinevast materjalist lapiline	ühevärviline	muu
kokku	4	4	1	1

Läänemaa kotid on üldjuhul lappidest kokku õmmeldud. Omapärane on villase kanga kasutamine. Kirbla vardakott (Han Mu E 300:31/5) on õmmeldud üleni villasest kangast, (Han Mu E 300:31/4) on villased koti keskmised ristkülikud. Põhi, küljed ning suuriie on tugevamast puuvillasest kangast. On ainult puuvillase kanga tükkidest (Han Mu E 300:31/2 Kirbla) või erinevast materjalist ja mustriaga lappidest kokku õmmeldud (ERM A 716:208 Kirbla) vardakotte. Karuselt pärit koti (ERVM E 81:12) üks külg on linane, teine villane ruuduline kangas. Üks Karuse vardakott (Han Mu E 484) on pealt ühevärvilisest tugevamast puuvillasest ruudulisest kangast. *Fotodelt 20 ja 21* näeb, et vardakotid Läänemaal võivad olla lapilised või ühevärvilised.

Foto 20. Rahvarõivais naine

Läänemaalt Vigalast

ERM Fk 147:15

Foto 21. Naised rahvariides. Vasakul taluperenaine Mari Nurk Hanila kihelkonnast Massu vallast Rõuste külast Hendriku talust

ERM Fk 1631:67

Värvus

Kangad on ühevärvilised sinised, punased, rohelised, pruunid või täpilised, ruudulised, triibulised, väikeste lilledega, neerumustriga punased, sinised, pruunid, pastelsed.

Vooder

Kõik vardakotid on voodriga, enamasti on vooder puuvillane ühevärviline või tagasihoidlikuma mustriga. Ühel juhul (Han Mu E 300:31/4) on vooder kokku õmmeldud neljast erinevast puuvillakangast. Kolmel korral on vooder linane. Rohkem on lahtist voodrit (Han Mu E 300:31/5), kuid esineb ka kinnist voodrit (Han Mu E 484). *Vardakotil oli vooder sees. Voodririie oli kuidas kunagi, kas uuem riie või kasutatud. Olenes, mis kellelgi oli, ega siis ei mindud voodrit poest ostma. Vooder pidi olema, et õmblused ära kataks, et lõng ei jääks õmbluste taha kinni. Ja ka tugevuse pärast, hõredast riidest tuleb varras läbi, selgitab Saarso.* (2014)

Valmistamisviis

Üle poole vardakottidest on õmmeldud käsitsi. Saarso räägib, et *minu ajal õmmeldi ikka masinaga. Minu ema abiellus kas 27. või 28. aastal ja siis juba olid masinad. Minu ema üks vend läks laeva peale ja oli vist kuskil Ameerikas või Inglismaal ja saatis talle siis nii palju raha, et*

sai osta siis õmblusmasina ja kudumismasina. Läänemaal olid väikesed talud, ega sealt ei saanud nii palju sellest muna- ja piimarahast ja siis vend saatis talle siis raha. Sellel ajal hakati siis juba masinatega õmblema. (2014)

Suurus

Tabel 23 Läänemaa vardakottide laiuse sageduse andmed (cm)

	alla 20	20-24	25-29	üle 29	andmed puudu
kokku	2	3	4	1	0

Tabel 24 Läänemaa vardakottide kõrguse sageduse andmed (cm)

	alla 25	25-29	30-34	üle 34	andmed puudu
kokku	1	3	6	0	0

Läänemaa vardakottide levinuim laius on 20-29 cm ning kõrgus 30-34 cm.

Paelad

Tabel 25 Läänemaa vardakotipaela pikkuse sageduse andmed (cm)

	alla 30	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	üle 79	andmed puudu
kokku	1	2	2	2	0	0	2	1

Vardakoti paelad on enamasti keerutatud, harvem palmitsetud villasest, puuvillasest (Han Mu E 300:31/2) või linasest (ERVM E 81:12) lõngast. Kindlat paelapikkust ei selgugi. Paaril kotil on paelad väga pikad, enamikul juhtudel jäävad alla 60 cm. Silvi mäletab, et *suurem osa paeltest olid keerupaelad, aga kasutati ka näpunööripaela. Kihnu omad panid otstesse tutid, meie omad mitte. Väikesed sõlmimise tutid jäid.* (2014) Ühe koti (ERM A621:131) paelad on villaste tuttidega ning ühe koti (Han Mu E 300:3/3) paelad kokku sõlmitud Muhu kottidele iseloomulikult ning lõpevad puuvillase riide ribadest tutiga.

Kokkuvõte

Läänemaa vardakotid on valmistatud nii puuvillastest kui villastest kangatükkidest, varustatud linase või puuvillase voodriga. Enamasti on vardakotid õmmeldud käsitsi. Paelad on erineva pikkusega keerupaelad.

3. PRAKTIILISE OSA KIRJELDUS

3.1. Trükise makett

Vardakottide trükis ilmub rahvusliku käsitöö osakonna Rahvusliku Käsitöö sarjas. TÜ VKA RKO soov on koostada ja välja anda trükiseid Rahvusliku Käsitöö sarjast eesmärgiga tutvustada Eesti etnograafilist tekstiilipärandit, ühtlasi silmas pidades võimalust, et lugeja saaks soovi korral teemakohast eset valmistada. Antud makett ei ole lõplik variant, vaid esmane materjalikogum, mille kujundus võib muutuda professionaalse kujundaja käes. Maketis on esindatud Eesti saarte ja Läänemaa vardakotid.

Trükise maketi valmistamine

Trükise makett koosneb kahest osast. Esimene osa annab lühiülevaate oludest, mis tingisid naiste pideva käsitöötegemise vajaduse, nii et kudumistöö tuli endaga igale poole kaasa võtta.

Teine osa tutvustab vardakottide piirkondlikke eripärasid, mis ilmnesid valimi suurenemisel. Maketis tutvustab vardakotte piirkonniti: Hiiumaa, Saaremaa, Muhu, Kihnu, Vormsi, Noarootsi ja Läänemaa vardakotid. Iga piirkonna kohta on lühike kokkuvõtte eriomastest joontest, ajalooline fotomaterjal ning muuseumides ning erakogudes leidunud vardakottide fotod koos andmetega valmistamis- ning kogumisajast, esitlen ka tänapäeval valminud vardakotte koos valmimisloodega. Arvan, et fotomaterjal on inspiratsiooniallikas lugejale.

Trükises on seitse piirkonniti iseloomuliku vardakoti valmistamise õpetust. Valisin mind inspireerivad vardakotid, mis õmmeldes oleksid eriilmelised ja erineva raskusastmega. Õpetustele lisasin joonised, mitte fotod, kuna joonis on kergemini loetav, sisaldab vähem kõrvalist informatsiooni. Lisasin kavandid, et ka lugejaid julgustada kavandeid tegema, kuna töö eelnev visualiseerimine on tegelikult väga oluline: millised materjalid, millises tehnikas paelad, milline tonaalsus. Trükise lõpuosas on fotod kaasaegsetest vardakottidest koos kotiomaniku poolt kirjutatud väikese saamislooga.

Vardakottide õmblusmaterjalina kasutasin enda, sõprade, tuttavate kunagi kantud rõivaid või aastaid kodus kapis seisnud kangaid. Nii nagu vanasti kasutati vardakottide valmistamiseks

järelejäänud kangatükke või kulunud eseme terveid kohti, on ökoloogiline teha seda ka tänapäeval.

Kindlasti tuleb muutusi trükise keelekasutuses ning fotod on vaja ühtlustada. Nüüd on terviklik nägemus olemas ja lihtsam analüüsida, kuhu missuguse eesmärgiga, formaadiga foto paigutada. Väikesest esemest foto tegemine esemega sobivas, õiges keskkonnas nii, et foto oleks huvitav, ese eksponeeritud, on päris keeruline. Minu sooviks on, et trükises leiduks ka kihelkondade kaart, kus lugeja saab jälgida vardakottide algupärast asukohta.

Kuna trükis on pigem populaarteaduslikku laadi, siis ei esita ma siin kogu uurimust vardakottide kohta, vaid ainult kokkuvõtted. Kaalusin pikalt, kas trükises kajastada teemat uurides tehtud intervjuusid. Intervjueerimine oli minu jaoks nii informatiivses kui ka protseduurilises mõttes väga huvitav. Loobusin neist siiski, sest intervjueeritavate valim oli juhuslik, igast piirkonnast ei leidnudki inimesi, kes oleksid osanud uuritava teemal rääkida. Keda uurimuse osa ja intervjuud huvitavad, leiab need lõputööst ja minu käest üles.

Töö oli keeruline, aga põnev. Hästi oluline on eelnevalt läbi mõelda, mis lugejat huvitab, kuidas ta saab kõige paremini olulise info kätte, kuidas seda teavet nii informatiivselt kui ka visuaalselt edastada, et töö oleks huvitav ja ühtlasi arusaadav.

Loodan, et vardakottide trükisest leiavad inspiratsiooni käsitööhuvilised, et teha väikesi rahvuslikel ainetel kotte tänapäeva inimese tarbeesemete nagu rahakoti, mobiiltelefoni kaasa võtmiseks või vardakotte, milles kanda kaasas käsitööd ja kasutada ära vabu hetki, sellest tulenevalt ka trükise pealkiri *Vardad kotti*.

KOKKUVÕTE

Töö **kirjalikus osas** kaardistasin Eesti saarte ja Läänemaa vardakotte 19. ja 20. sajandil, uurisin nende kasutusala, suurust, valmistamise materjale, tehnikaid ja kaunistusviise. Samade üksikasjade osas otsisin vastuseid ka inimesi intervjuuerides, et täiendada esemeuurimust nn elava pärimusega. Uurimuse raames oli vaatluse all 99 vardakotti, lähemalt uurisin 76 saarte ja Läänemaa vardakotti.

Kirjeldasin olustikku, milles naine pidi jõudma ära teha kõik nn naistetööd, sõja ajal ka peremehe tööd, kui ei tahtnud nälga jääda ning laostuda, kuna mehed olid sõjas. Saarte naised pidid ka rahuajal tegema nn meestetöid, sest põhiliseks tuluallikaks oli meestel meri - kalandus ja laevandus. Koduste tööde kõrvalt teenisid saarte naised tänu oma osavusele käsitöös ka lisaraha.

Juba seminaritöös selgus, et vardakotid olid kasutusel üle Eesti pooleli olevate kudumistööde kaasas kandmiseks. Neid valmistati järelejäänud kangajuppidest või kasutatud rõivastest, kuid Vormsi saarel kooti vardakottide jaoks eraldi kangas. Valimi suurenedes ilmnes ka teisi **piirkondlikke erinevusi**. **Hiiumaa vardakottidel** on iseloomulikud ühevärvilised ääred ja teist värvi või lapiline keskosa. Vardakotti saab käevangus kanda hiidlaste kombel kahe sanga abil, mille otsad kinnitati küljelt küljele üle kotisuudme. **Saaremaa vardakottide** ühiseid jooni on raske välja tuua, sest valim on väike ja kotid eriilmelised. Vanemat tüüpi kotid on värvikirevad, voodrid tagasihoidlikud, paelad üldjuhul pikad. Saaremaa naised on olnud leidlikud materjalivalikus ning kulutanud aega vardakoti valmistamisele. **Muhu vardakotid** võisid olla triibulisest puuvillasest kangast või poolvillased, oli nii kangatükkidest kotte kui ka linaseid. Vardakotikangad on enamasti punast tooni. Kuigi vardakott oli praktiline tööese, võisid Muhu naised ikka leida aega koti kaunistamiseks tikandiga või kasutasid kotis tikitud tükke. Muhule on iseloomulikud ka pikad otstest kokku seotud vardakoti paelad, et kotti saaks kanda õlal. **Kihnu vardakotid** tehakse kahest erinevat värvi sitsiriidest. Lapilised kotid olid „vaese inimese“ kotid. Ka uuemaaegseid kotte armastatakse teha lapilistena. Vardakottidel on kinnine vooder. Ka tänapäeval on Kihnus vardakotid kasutusel. **Ruhnu** naised olid töökad ja iga vaba minuti kasutasid kudumiseks, aga vardakottide kohta esemeline ning kirjalik materjal puudub, on teade, et ruhnlased peitsid lõngakerasid seelikutaskutesse. **Vormsi** saarel nimetatakse vardakotti

bindbongen või *bindbung*. Vanemad vardakotid valmistati meeste vöödest või seoti lõngakerad räti sisse. Hilisemad olid poolvillased, punasepõhjalised, varustatud kandesangaga. Kotiriie kooti eraldi vardakottide jaoks. **Noarootsi vardakoti** üks nimetusi on *bindbongen*. Vardakotid koosnevad üheksast ruudukujulisest puuvillasest kangatükist, mis on kaunistatud sitsiriideribadest tuttidega. **Läänemaa vardakotid** on valmistatud nii puuvillastest kui villastest kangatükkidest.

Praktiline osa koosneb trükise maketist ning selle käigus valminud seitsmest Eesti saare ja Läänemaa vardakotist. Makett sisaldab lisaks **ajaloolisele materjalile** ka **vardakottide õmblemise õpetusi**. Trükis ilmub TÜ VKA RKO Rahvusliku Käsitöö sarjas, mis tutvustab Eesti rikkalikku tekstiilipärandit praktilises võtmes. Trükise eesmärk on inspireerida lugejaid tegema vardakotte, millega kanda kaasas käsitööd, et vabu hetki ära kasutada, või väikesi rahvuslikel ainetel kotte tänapäeva inimese tarbeesemete nagu rahakoti, mobiiltelefoni kaasa võtmiseks.

Tööl on **4 lisa**. Lisa 1 on Eesti kihelkondade kaart 19. sajandil, lisa 2 on vardakottide üldandmete tabel, lisa 3 on vardakottide vaatlustulemused ning lisa 4 on eraldi failina ja sisaldab vardakottide trükise maketti.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

Heikel, O. A. 1909. *Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen und in Setukesien von Axel O. Heikel.* Helsingfors.

Jõgisalu, H. 1984. *Maaleib.* Tallinn: Eesti Raamat.

Jõgisalu, H. 2001. *Kihnu ning Manõja.* Tallinn: Maalehe raamat.

Kabur, A., Pink, A., Meriste, M. 2010. *Meite Muhu mustrid.* Saara kirjastus.

Kiik, L. 2001. *17 kirrivat paela.* Viljandi: OÜ Eesti Loomeagentuur.

Pink, A. 2013. *Silmuskudumise põhivõte- kas aadlidaamide graatsia või talutüdrukute kiirus?* Ajakiri: TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Lugusid materjalidest = Stories about Materials. LK 89-101.

Sang, A. 1939. *Naiste osa põllutöös.* [Proseminaritöö].

Schlichting, H.P. 1854. *Trachten de Schweden an den Künsten Ehistland und auf Runö.* Leipzig.

Steffenson, J. 1994. *Elu Ruhnul: jutustus sellest, kuidas 300 inimest elas väikesel Ruhnu rootslastesaarel Riia lahes 1920. aastatest Teise maailmasõjani.* Tallinn: Olion.

Sõstar, K. 1993. *Eestirootslaste rahvarõivad 19. saj lõpul-20. saj algul.* [Diplomitöö]. Tartu Ülikool.

Tiidumaa, Ü. 2003. *Lapikoti uus elu. Erinevaid tehnikaid ja mustreid riidelappide kokkuõmblemiseks.* VR Kirjastus.

Vihur, A. 2013. *Vardakotid Eesti Rahva Muuseumi kogus.* [Seminaritöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia.

Kirjalikud arhiivimaterjalid

ERM EA 15. Soosaar, S. 1931. Hiiumaa.

ERM EA 48. Fuchs, V. 1949. Kihelkonna, Mustjala, Püha, Kärla. Naiste käsitöö tehnika: Varrastega kudumine.

ERM EA 48. Vöti, T. 1948. Etnograafilisi teatmematerjale Saaremaalt Kihelkonna, Kärla, Muhu, Mustjala ja Püha kihelkonnast. Saarlaste mandril töölkäimine: Põhjused.

ERM EA 64. Voolmaa, A. 1958. Noarootsi. Naiste käsitööd.

ERM EA 232. Voolmaa, A. 1971. Vormsi ja Pakri saare ning Risti khk Vihterpalu valla rannäärsete rootslaste rõivastusest. Naiste käsitöödest.

Esemekogu materjalid

Agnete Tomingas'e valmistatud Vormsi   ERM A 563:1526 Noarootsi

AM 20019 E 1883 Vormsi   ERM A 563:996 Tori

AM 20871 E 2057 Muhu   ERM A 565:1026 Rapla

AM 25030 E 2402 Käina   ERM A 565:1518 Vormsi

AM 26748 E 2754 Käina   ERM A 565:933 Rapla

AM 26748 E 2754 Käina   ERM A 565:950 Rapla

DrKM 627:5 Aj 47:5 Võru   ERM A 566:173 Märjamaa

ERM 14181 Puhja   ERM A 566:425 Vigala

ERM 4869 Käina   ERM A 566:456 Vigala

ERM 872 Puka   ERM A 621:131 Lihula

ERM A 291:125 Kihnu   ERM A 635:22 Türi

ERM A 306:10 Noarootsi   ERM A 566:456 Vigala

ERM A 378:4 Vormsi   ERM A 639:102 Kuusalu

ERM A 447:379 Karja   ERM A 707: 9 Vormsi

ERM A 490:152 Jāmaja	ERM A 716:208 Kirbla
ERM A 490:154 Jāmaja	ERM A 722:11 Varbla
ERM A 509:5197	ERM A 741:12 Kihnu
ERM A 509:5198	ERM A 763:13 Kingissepa
ERM A 509:5199 Muhu	ERM A 768:34 Kihnu
ERM A 509:5200 Vormsi	ERM A 771:438 Kihnu
ERM A 509:5533 Lüganuse	ERM A 780:21 Kihnu
ERM A 509:5534 Mustjala	ERM A 780:31 Kihnu
ERM A 999:22 Vormsi	HKM 4857:2 Tla 10 Pühalepa
ERM A 573:123 Urvaste	HKM 5067:1 Tla 11 Käina
ERM A 716:207 Kirbla	HKM 571/A Tla 1 Pühalepa
ERM A 780:15 Kihnu	HKM 573/A Tla 2 Pühalepa
ERM A 784:25 Tõstamaa	HKM 5804 Tla 12 Reigi
ERM A 784:26 Tõstamaa	HM 2697 E Vormsi
ERM A 784:94 Tõstamaa	HM 3407 E Vormsi
ERVM E 81:12 Karuse	HM 5072 E 6 Vormsi
ERVM E 99:43 Muhu	JSM 473 E 436 Muhu
Eva Mägar erakogu Riguldi	JSM 600 E 999 Muhu
EVM E 293:70 Harju-Risti	JSM 824:2 E 1907:2 Muhu
Han Mu E 300:3/3 Kirbla	Khñ 327 Kihnu
Han Mu E 300:31/2 Kirbla	Khñ 378 Kihnu
Han Mu E 300:31/4 Kirbla	Khñ 693 Kihnu
Han Mu E 300:31/5 Kirbla	Kuraga Õie vardakott müügil muuseumipoes

Han Mu E 484 Karuse	Lilles Salme erakogu
HKM 1616 Tla 3 Reigi	Lilles Salme erakogu
HKM 1617 Tla 4 Reigi	Lohu Anneli vardakott müügil muuseumipoes
HKM 1622 Tla 5 Emmaste	MF 121 E 40:27 Mõniste
HKM 3300:1 Tla 6 Emmaste	MF 121 E 40:5 Mõniste
HKM 3300:2 Tla 7 Emmaste	MM 618 A 226 Muhu
HKM 3310 Tla 8 Emmaste	MM 721 E 1300 Muhu
HKM 3452 Tla 9 Reigi	SM 7235 T Tallinn
MM 755 1839 E Muhu	Tanili Elve vardakott müügil muuseumipoes
MM ajutine nr 123 Muhu	TX 30 Vormsi
MT 353 E 338 Raikküla	TX 32 Vormsi
Põllu Salme erakogu	TX 33 Vormsi
Rait Talvoja erakogu Martna	TX 83 Vormsi
RrM 1381 E389 Riguldi	

Fotokogu materjalid

AM F6055:7.

ERM A 509:5534 Mustjala. Varraste kott.

ERM Fk 1106:12. Naised lüpsmast tulles, Lemsiküla (Kihnu), Viidalepp, Richard, 1948.

ERM Fk 1347:10. Kindakuduja - rahvakunstimeister "Sanga Triinu", Triinu Mirme (sünd. 1884), eluk. Vigala khk, Jädivere k, Sanga saun, umbes 1955.

ERM Fk 147:15. Tiidermann, Heinrich. Rahvarõivais naine Läänemaalt Vigalast.

ERM Fk 1631:67. Lepp, Lembit. Naised rahvariides. Vasakul taluperenaine Mari Nurk Hanila khk Massu v Rõuste k Hendriku t.

ERM Fk 187:24. Valjala khk, vanaeit sukka kudumas, 1895.

ERM Fk 187:28. Allas, E. Saaremaa, härgadega kündmine, 1895.

ERM Fk 187:30. Püha khk, kuduja. 1895.

ERM Fk 187:46. Kihelkonna, vana- ja noor naine, 1895.

ERM Fk 214:166. Pääsuke, Johannes. Muhulased Soonda külas, 1913.

ERM Fk 2757:21. Rahvarõivais Kihnu tüdrukud kinnast ja sukka kudumas.

ERM Fk 2887:933. Muhu naise rahvariided ERMi püsinäitusel. Tagantvaade pearätiga.

ERM Fk 350:180. Muhu, Suuremõisa küla teel, 1922.

ERM Fk 350:197. Muhu, Kantsi Liidia Keskküla 9 a koob sukka, 1922.

ERM Fk 90:27. Bulla, Carl Oswald. Härjarakendiga heinavedajad, 1910.

HKM Fp 810:10 F 3199. Puusaagijad ja sokki (sukka) kuduv naine.

HM F 180:66 Ff. Vormsi naised rahvariides.

SOV Bild B402091-21. Riguldi. Vasakult Lena Mihlberg, Ölbäck Källviks ja Mari Treiberg, Ölbäck Skumåmars. Ülejäänud on tundmatud.

SOV Bild B601051-18. Vormsi, Gertrud Timm koos oma kohustusliku kudumisega ühe turisti seltskonnas.

SOV Bild B601097-16. Vormsi, tüdruk koob kõndides.

SOV Bild B601099-24. Vormsi, Maria A, ja S. E., teel hobusega. Tähelepanu „*Bindpongen*“ hobuse aistel“.

SOV Bild B602417-29. Kolm kuduvat tüdrukut Hullos, keskel Gertrud Engdal, sünd. 1916, 1930ndatel Vormsis.

SOV Bild B604370-03. Preilid Österblomid Vormsi rõivastes.

SOV Bild B607271-02. Vormsi külatee Hullost Magnushovi.

SOV Bild B610022-13. Vormsi, tüdrukud „Kalkunimäel“.

SOV Bild B810069-29. Ruhnu, vasakult E. Kokas ja M. Mags koos vennapoja Kallega käsivarrel, 1931.

Andmebaasid

<http://www.kihnu.ee> viimane külastus 14.09.2011

<http://www.muuseum.ee/> viimane külastus 12.09.2013

<http://www.muis.ee> viimane külastus 09.02.2015

<http://www.kierratyskeskus.fi> viimane külastus 10.02.2015

Intervjuud

Karjam, R. 04.08.2014. Vardakotid Kihnus. [Käsikiri]. Anu Vihur. Pärnu.

Mikelin, S. A. 10. 06. 2014. Vardakotid Vormsil. [Käsikiri]. Anu Vihur. Haapsalu.

Peegel, J. 28. 02. 2014. Vardakotid Muhus. [Käsikiri]. Anu Vihur. Muhu.

Piiri, R. 10.02. 2015. Vardakotid Ruhnul. [Käsikiri]. Anu Vihur. Tartu.

Saarso, S. 05.08. 2014. Vardakotid Läänemaal. [Käsikiri]. Anu Vihur. Hapsalu.

Tõnurist, I. 20.02.2015. Vardakotid Ruhnul. [Kirjavahetus]. Anu Vihur.

Tüür, E. 28. 02. 2014. Vardakotid Muhus. [Käsikiri]. Anu Vihur. Muhu.

Vähi, K. 02.02.2015. Vardakotid Ruhnul. [Kirjavahetus]. Anu Vihur.

Kasutatud lühendid

AM – Eesti Ajaloomuuseum

AM F – Eesti Ajaloomuuseumi fotokogu

DrKM – Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum

ERM EA – Eesti Rahva Muuseumi arhiivikogu etnograafilised kirjeldused

ERM – Eesti Rahva Muuseum

ERM Fk – Eesti Rahva Muuseumi fotokogu

ERM KV – Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide vastused

ERVM – Eesti Vabaõhumuuseum

EVM – Eesti Vabaõhumuuseum

Han Mu – Hanila Muuseum

HKM – Hiiumaa Muuseum

HM – Läänemaa Muuseum

JSM – Muhu Muuseum

Khm – Kihnu Muuseum

MF – Mõniste Muuseum

MM – Muhu Muuseum

MT – Mahtra Talurahvamuuseum

RrM – Rannarootsi Muuseum

SM – Saaremaa Muuseum

SOV – Svenska Odlingens Vänner (Rootsi Sõprade Ühing) arhiiv Stockholmis

TÜ VKA RKO – Tartu Ülikool Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakond

TX – Vormsi Talurahvamuuseum

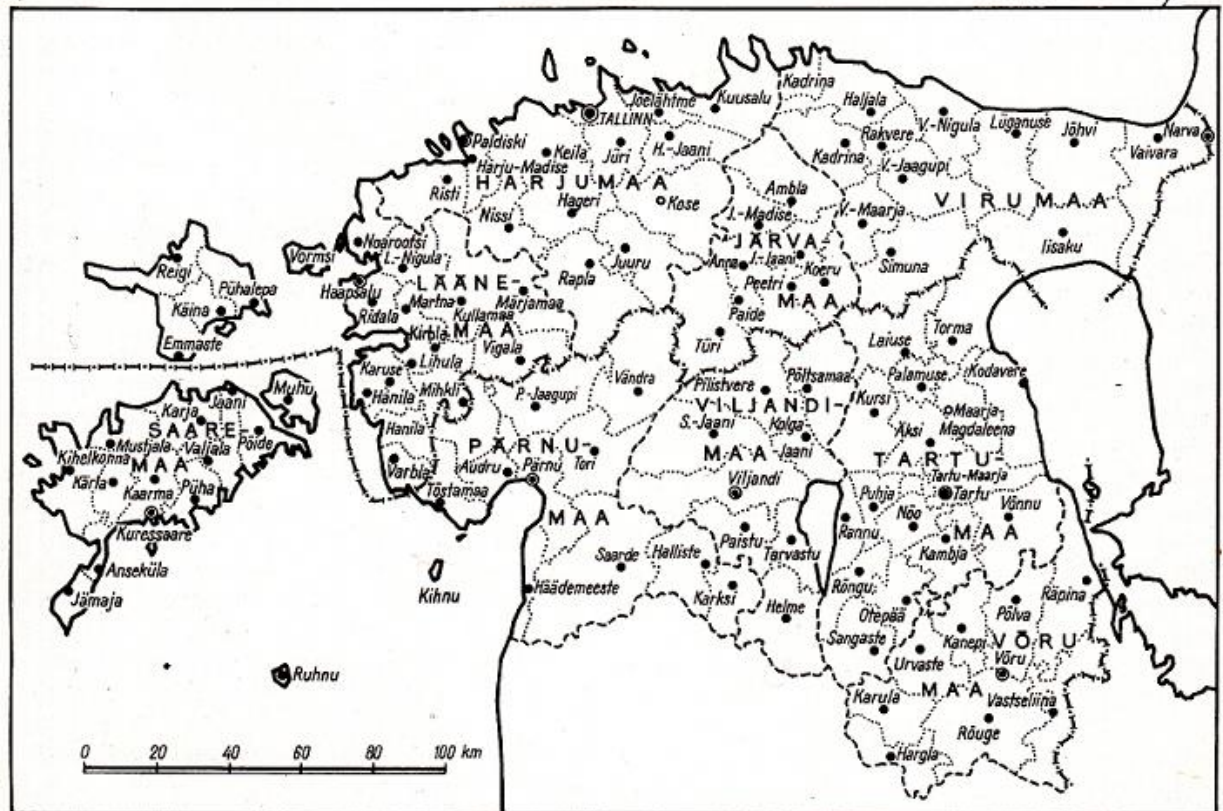
Fotode autorid

Sandra Urvak

Anu Vihur

LISAD

Lisa 1 Eesti kihelkondade kaart 19. sajandil

(Kaarma, Voolmaa 1981, lk 20)

----- maakonnapiir

..... kihelkonnapiir

Lisa 2 Vardakottide üldandmete tabel

Jrk nr	Ese	Eseme nr	Valmis tamise aeg	Muuseumile antud	Vardakoti materjal	Vardakoti laius (cm)	Vardakoti kõrgus (cm)	Voodri materjal	Vardakoti valmistamis viis	Paela/ sanga materjal	Paela/ sanga valmistamis tehnika	Paela/ sanga pikkus (cm)
Hiiumaa												
1	Vardakott	AM 25030 E 2402 Käina	1960	1982	puuvillane, peenvillan, siid	32	25	puuvillane	masinaga	puuvillane	sangad	25
2	Sukavarda kott	AM 26748 E 2754 Käina	1915	1985	puuvillane	22	32	puuvillane	masinaga	puuvillane	sangad	23
3	Varraste kott	ERM 4869 Käina	1882	1912	puuvillane	26	33	puudub	käsitsi	puuvillane	sangad	31
4	Vardakott	HKM 1616 Tla 3 Reigi	20. saj algus	1979	puuvillane	19	24	puvillane	käsitsi	puuvillane	sangad	26
5	Vardakott	HKM 1617 Tla 4 Reigi	20. saj algus	1979	puuvillane	25	30,5	puudub	käsitsi	puuvillane	sangad	41
6	Vardakott	HKM 1622 Tla 6 Emmaste	20. saj algus	1969	puuvillane	22	29	puudub	käsitsi	puuvillane	sang	48
7	Sukavardakott	HKM 3300:1 Tla 6 Emmaste	20. saj algus	1986	puuvillane	27	28	puuvillane	käsitsi	puuvillane	keerupael	38
8	Sukavardakott	HKM 3300:2	20. saj algus	1986	puuvillane, flanell	24	25	puuvillane	käsitsi	puuvillane	poepael	5 cm pikkused

		Tla 7 Emmaste										jupid
9	Vardakott	HKM 3310 Tla 8 Emmaste	20. saj algus	1986	puuvillane	28	32	linane	käsitsi, masinaga	puudub	puudub	puudub
10	Vardakott	HKM 3452 Tla 9 Reigi	1920- 30	1988	puuvillane	23	30	puuvillane	masinaga	puuvillane	sangad	25
11	Sukavardakott	HKM 5067:1 Tla 11 Käina	20. saj I pool	2002	krempleen	23	26	linane	masinaga	krempleen	sangad	34
12	Vardakott	HKM 4857:2 Tla 10 Pühalepa	20. saj I pool			31	41		masinaga			
13	Varrastekott	HKM 571/A Tla 1 Pühalepa	20. saj algus	1968	puuvillane, peenvillane	24	27,5	puuvillane	käsitsi, masinaga	puudub	puudub	puudub
14	Kott	HKM 573/A Tla 2 Pühalepa	20. saj algus		villane	25	30	puuvillane, villane	masinaga	villane	sangad	24
15	Vardakott	HKM 5804 Tla 12 Reigi	20. saj algus	2009	puuvillane	25	36	on olnud linane	masinaga	villane	sang	31
Saaremaa												
16	Vardakott	ERM A 447:379 Karja	1896	1920	puuvillane, samet	23,5	27			linane	keerunöör	62
17	Varrastekott	ERM A 490:152 Jāmaja		1940	puuvillane,	20	32	puuvillane	masinaga	villane	keerunöör	93
18	Varrastekott	ERM A 490:154		1940	puuvillane	28	34	puuvillane	masinaga	villane	keerunöör	94

		Jämaja										
19	Varraste kott	ERM A 509:5534 Mustjala	1870	1920	linane	18	21	puudub	käsitsi	puudub	puudub	puudub
20	Vardakott	ERM A 763:13 Kingissepa	1986	1987	linane heegelniit	22	33	puudub	heegeldatud	puuvillane	poepael	88
Muhu												
21	Vardakott	AM 20871 E 2057 Muhu	1925- 1926	1972	linane	29,5	30	puuvillane	masinaga	puudub	puudub	puudub
22	Kudumiskott	ERM A 509:5199 Muhu		1920	poolvillane	21	29	puuvillane		poolvillane	sang	
23	Vardakott	ERVM E 99:43 Muhu		1969	linane	21	23	puudub		poepael	sang	33
24	Vardakott	JSM 473 E 436 Muhu		1978	puuvillane	19	27,5	puuvillane	masinaga	puuvillane	keerupael	105
25	Vardakott	JSM 600 E 999 Muhu		1988	puuvillane	25	25	puuvillane	masinaga	villane	palmitsetud	160
26	Kott	JSM 824:2 E 1907:2	2007		poolvillane	28	31	puuvillane	masinaga	villane	kuuetahuline pael	45

		Muhu										
27	Vardakott	MM 618 A 226 Muhu		1992	puuvillane	29	31	puuvillane	masinaga	villane	näpunöör	73
28	Vardakott	MM 721 E 1300 Muhu		2001	puuvillane, kodukootud kangas, heegeldatud	24	28	puuvillane	masinaga	puudub	puudub	puudub
29	Vardakott	MM 755 1839 E Muhu	20. sajand	2004	puuvillane	30	35	puuvillane	masinaga	puudub	puudub	puudub
30	Vardakott	MM ajutine nr 123 Muhu			puuvillane	24	28	puuvillane	masinaga	puuvillane, villane	keerupael	67
Kihnu												
31	Naiste tasku	ERM A 291:125 Kihnu	1894	1994	linane	29	20	puudub		linane	sang	
32	Vardakott	ERM A 741:12 Kihnu	20. saj II pool	1986	puuvillane	37	28	puuvillane	masinaga	puudub	puudub	puudub
33	Vardakott	ERM A 768:34 Kihnu	1986	1987	puuvillane	25	33	flanell	masinaga	puuvillane	poepael	25
34	Vardakott	ERM A 771:438 Kihnu	1988	1988	puuvillane	32	29	puuvillane	masinaga	villane	neljatahuline nöör	39
35	Vardakott	ERM A 780:15 Kihnu	20. sajandi II pool	1988	puuvillane	30	30	puuvillane	masinaga	puuvillane	poepael	33

36	Vardakott	ERM A 780:21 Kihnu	20. sajandi II pool	1986	puuvillane	32	30	puuvillane	masinaga	puuvillane	poepael	31
37	Vardakott	ERM A 780:31 Kihnu	1980 ndatel	1988	puuvillane	34	33	puuvillane	masinaga	puudub	puudub	puudub
38	Vardakott	Khñ 327 Kihnu		1990 ndatel	puuvillane	31	26,5	puuvillane	masinaga	villane	keerupael	30
39	Vardakott	Khñ 378 Kihnu		1990 ndatel	puuvillane	24	29	puuvillane	masinaga	puuvillane	poepael	21
40	Vardakott	Khñ 693 Kihnu		1970 ndatel	puuvillane	25	30	puuvillane	masinaga	villane	keerupeat	28
41	Vardakott	Lilles Salme erakogu			puuvillane	30	32	puuvillane	masinaga	villane	ponimus	42
42	Vardakott	Lilles Salme erakogu			puuvillane	36	34	puuvillane	masinaga	villane	keerupael	34
43	Vardakott	Põllu Salme erakogu			puuvillane	30	26	puuvillane	masinaga	villane	neljatahuline pael	29
44	Vardakott	Kuraga Õie vardakott müügil muuseumi-poes	2013		puuvillane	26	33	puuvillane	masinaga	villane	keerupael	54
45	Vardakott	Lohu Anneli vardakott müügil muuseumi-poes	2013		puuvillane	21	27	puuvillane	masinaga	villane	ponimus	57
46	Vardakott	Tanili Elve	2013		puuvillane	25	30	puuvillane	masinaga	villane	palmitsetud	42

		vardakott müügil muuseumi-poes										
Vormsi												
47		Agnete Tomingas'e valmistatud vardakott	1960- 1970		poolvillane	25	31	puuvillane	masinaga	puuvillane	poepaelast sang	35
48	Kudumistöökott	AM 20019 E 1883 Vormsi	1935	1969	poolvillane	21	26	satiin	käitsi, masinaga	poolvillane	sang	34
49	Vardakott „ <i>pungeu</i> “ või „ <i>bindpungen</i> “	ERM A 378:4 Vormsi	20. saj I poolel	1932	poolvillane	25	30	linane	käitisi	poolvillane	sang	29
50	<i>Bindbung</i> (kudumiskott)	ERM A 509:5197	1790	1920	poolvillane	22	28,5	puudub	käitsi	poolvillane	sang	32
51	<i>Bindbung</i> (kudumiskott)	ERM A 509:5198	1880	1920	poolvillane	19	28,5	linane	käitsi	poolvillane	sang	35
52	Vardakott	ERM A 509:5200 Vormsi	1917	1958	poolvillane	20	26,5	linane	käitis	poolvillane	sang	24
53	Vardakott	ERM A 565:1518 Vormsi	20. saj I pool	1960	poolvillane	24	30	linane		poolvillane	sang	63

54	Vardakott	ERM A 707:9 Vormsi	1930	1984	poolvillane	22	29	linane	käsitsi	poolvillane	sang	28
55	Vardakott, <i>bindbongen</i>	ERM A 999:22 Vormsi	2010		poolvillane	20	27,5			poolvillane	sang	27
56	Sukavardakott	HM 2697 E Vormsi	1910		poolvillane	23,5	26,5	puuvillane	käsitsi, masinaga	villane	sang	
57	Vardakott	HM 3407 E Vormsi		1955	poolvillane	22	30,5	satään	masinaga	satään	sang	31
58	Kott, kudumis- tarvetele	HM 5072 E 6 Vormsi	19. saj lõpp	1980	poolvillane	20,5	26	puuvillane	käsitsi	poolvillane	sang	
59	Vardakott, <i>bindbongen</i>	TX 30 Vormsi			poolvillane	21	23	puuvillane	käsitsi	poolvillane	sang	31
60	Vardakott, <i>bindbongen</i>	TX 32 Vormsi			poolvillane	22	28	puuvillane	käsitsi, masinaga	poolvillane	sang	30
61	Vardakott, <i>bindbongen</i>	TX 33 Vormsi			poolvillane	18	28	puuvillane	masinaga	poolvillane	sang	27
62	Vardakott, <i>bindbongen</i>	TX 83 Vormsi			poolvillane	19	27	puuvillane	käsitsi, masinaga	poolvillane	sang	27
Noarootsi												
63	Sukakudumise kott e <i>bindbongen</i>	ERM A 306:10 Noarootsi		1924	puuvillane	19	23	puuvillane	käsitsi	villane	palmik	47
64	Tasku, vardakott	ERM A 563:1526	20. saj I pool	1958	samet	23	26	puuvillane	masinaga	linane	keerunöör	74

		Noarootsi										
65	Vardakott	Eva Mägar erakogu Riguldi			puuvillane	21	27	puuvillane	masinaga	puuvillane	poepael	35
66	Naiste käsitöökott	RrM 1381 E 389 Riguldi		2009	puuvillane	30	34	puuvillane	masinaga	linane, villane	keerunöör	88
Läänemaa												
67	Sukavardakott	ERM A 716:207 Kirbla		1936	puuvillane	26	29	puuvillane	masinaga	villane	keerunöör	106
68	Sukavardakott	ERM A 716:208 Kirbla		1939	puuvillane, flanell	31	30	linane	käsitsi	puudub	puudub	puudub
69	Sukavardakott	ERM A 621:131 Lihula	20. saj I pool	1971	puuvillane, siid	24	28	puuvillane	masinaga	villane	keerunöör	40
70	Vardakott	ERVM E 81:12 Karuse		1965	linane, villane	27	32	linane	käsitsi	linane	punatud	56
71	Lahttasku	Han Mu E 300:3/3 Kirbla		1999	puuvillane	19	24	puuvillane	käsitsi, masinaga	villane	palmik	52
72	Lahttasku	Han Mu E 300:31/2 Kirbla		1999	puuvillane	26	33	puuvillane	käsitsi	puuvillane	keerupael	84
73	Lahttasku	Han Mu		2001	puuvillane	25	31	puuvillane	käsitsi	villane		27

		E 484 Karuse										
74	Lahttasku	Han Mu E 300:31/5 Kirbla		1999	villane	20	29	puuvillane	käsitsi, masinaga	villane	keerupael	45
75	Lahttasku	Han Mu E 300:31/4 Kirbla		1999	villane, puuvillane	22	31	puuvillane	käsitsi, masinaga	villane	keerupael	33
76	Vardakott	Rait Talvoja erakogu Martna			puuvillane	23	30	puuvillane	masinaga	villane		36
Pärnumaa												
77	Sukavardakott	ERM A 563:996 Tori	1858	1958	puuvillane	27	26	puuvillane	käsitsi	villane	palmik	30
78	Vardakott	ERM A 784:25 Tõstamaa	20. saj I pool	1988	puuvillane	25	33	puuvillane	masinaga	puu-villane	poepael	34
79	Vardakott	ERM A 784:26 Tõstamaa	20. saj I pool	1988	villane	23	30	puuvillane	masinaga	puuvillane	poepael	31
80	Vardakott	ERM A784:94 Tõstamaa	20. saj I pool	1988	puuvillane, siid	22	29	puuvillane	masinaga	puuvillane	keerunöör	48
81	Vardakott	ERM A 722:11 Varbla	1937	1985	puuvillane, siid	27	30	puuvillane	masinaga	puudub	puudub	puudub
Põhja-Eesti												

82	Sukavardakott	MT 353 E 338 Raikküla	20. saj I pool	1967	samet	24	24,5	puuvillane	masinaga	villane		26
83	Varraste kott	SM 7235 T		1963	puuvillane	22	31	puuvillane				
84	Käsitöökott	EVM E 293:70 Harju- Risti	II maailm asõja eelne	2002	puuvillane	22	25	puuvillane	käitsi	linane	sangad	27
85	Sukakott	ERM A 639:102 Kuusalu	1911	1972- 1973	kanvaa	23	26	linane	käitsi	linane	keerunõör	30
86	Vardakott	ERM A 566:173 Märjamaa	19. saj II pool	1961	puuvillane	20	22,5	linane	käitsi	villane	palmik	70
87	Vardes kott	ERM A 565:933 Rapla	1910	1960	puuvillane	21	26	linane	käitsi	linane	keerunõör	56
88	Vardakott	ERM A 565:950 Rapla	20. saj I pool	1960	puuvillane	22	33	puuvillane	käitsi	puudub	puudub	puudub
89	Vardakott	ERM A 565:1026 Rapla	20. saj I pool	1960	kanvaa	23	21	puudub	käitsi	puudub	puudub	puudub
90	Vardakott	ERM A 566:425 Vigala		1961		25	25	linane	käitsi			36
91	Kott lõngakerade	ERM		1973	siid	19	30	puudub	masinaga	puudub	puudub	puudub

	jaoks	A 635:22 Türi										
92	Lõngakerade-kott	ERM A 566:456 Vigala	1911	1961	kirivöö	16,5	25	puuvillane		villane	keerunöör	
93	Kott	ERM A 509:5533 Lüganuse	1820	1920	käiste osa	33	22			linane	palmitsetud pael	
Lõuna-Eesti												
94	Käsitöökott	DrKM 627:5 Aj 47:5 Võru		1969	linane	25	30	puudub	masinaga	villane		60
95	Kudumise kott	ERM 872 Puka			kanvaa	21	17	puuvillane		sitsiriideriba	sang	26
96	Kerakott	MF 121 E 40:5 Mõniste		1958	puuvillane	29	29	puuvillane	käsitsi, masinaga	villane	palmitsetud	43
97	Kerakott	MF 121 E 40:27 Mõniste		1957	puuvillane	24	29	trikooriie	käsitsi	villane	palmitsetud	54
98	Sukakott	ERM 14181 Puhja										
99	Käsitöökott, kerakott	ERM A573:123 Urvaste	1922	1962	poolvillane	20	27,5			poolvillane	sang	27

Lisa 3 Vardakottide vaatlustulemused

Jrk nr	Vardakoti materjal			Vardakoti laius			Vardakoti kõrgus			Voodri materjal			Valmist amis viis		Paela/ sanga materjal				Paela/ sanga valmistamise tehnika				Paela pikkus				Sanga pikkus														
	poolvillane	puuvillane	muu variant	vähem kui 20 cm	20 cm-24 cm	25 cm- 29 cm	rohkem kui 29 cm	vähem kui 25 cm	25 cm - 29 cm	30 cm – 34 cm	rohkem kui 34 cm	puuvillane	linane	muu variant	puudub	käsitsi	masinaga	villane	puuvillane	linane	poolvillane	muu variant	puudub	sang	Keerunõör	palmik	poepael	muu variant	puudub	kuni 30 cm	30 cm – 39 cm	40 cm – 49 cm	50 cm – 59 cm	60 cm – 69 cm	70 cm – 79 cm	rohkem kui 80 cm	vähem kui 25 cm	25 cm – 29 cm	30 cm – 34 cm	35 cm-39 cm	rohkem kui 40 cm
1	1	1				1		1				1					1	1						1												1					
2		1			1					1		1					1		1					1																	
3		1				1				1					1	1			1					1														1			
4		1		1				1				1				1			1					1														1			
5		1				1				1					1	1			1					1																	1
6		1			1				1						1	1			1					1																	
7		1									1								1					1																	
8		1	1		1			1				1				1			1								1			1											
9		1				1			1				1			1	1						1						1												
10		1			1					1		1					1		1					1														1			
11			1			1			1				1									1		1														1			

[illegible]

K	2	6	3	1	4	3	2	1	5	4	0	9	0	0	1	1	9	4	3	0	1	0	3	2	2	1	1	2	3	0	0	1	0	1	1	2	1	0	1	0	0		
31			1			1		1							1					1				1																			
32		1					1		1			1					1					1							1														
33		1				1				1				1			1		1								1			1													
34		1					1		1			1					1	1										1			1												
35		1					1			1		1					1		1								1				1												
36		1					1			1		1					1		1								1				1												
37		1					1			1		1					1					1							1														
38		1					1		1			1					1	1							1						1												
39		1			1				1			1					1		1								1			1													
40		1				1				1		1					1	1							1														1				
41		1					1			1		1					1	1										1				1											
42		1					1			1		1					1	1							1							1											
43		1					1		1			1					1	1										1		1													
44		1				1				1		1					1	1							1								1										
45		1			1				1			1					1	1										1				1											
46		1				1				1		1					1	1								1							1										
K	0	15	1	0	2	5	9	1	6	9	0	14	0	1	1	0	15	9	4	1	0	0	2	1	4	1	4	4	2	3	4	2	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	
47	1					1				1		1					1		1				1			1															1		
48	1				1									1		1	1				1		1																	1			
49	1					1				1			1			1					1		1																1				
50	1				1				1						1	1					1		1																1				
51	1			1					1				1			1		1					1																		1		

52	1				1				1				1						1			1																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												
----	---	--	--	--	---	--	--	--	---	--	--	--	---	--	--	--	--	--	---	--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

72	1				1				1		1				1					1																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
----	---	--	--	--	---	--	--	--	---	--	---	--	--	--	---	--	--	--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

[illegible]

SUMMARY

Knitting needle cases on the Estonian islands and in Western Estonia

The purpose of the **written part** of the thesis was to map the use of knitting needle cases on the islands and in Western Estonia in the 19th and 20th century. A survey was given to their size, material, technique and methods of decoration. Also, interviewees were selected and a choice of questions was made proceeding from the aspects mentioned above, the main objective being complementing the item study by an oral tradition. Altogether, 99 knitting needle cases were surveyed, a closer attention was paid to 76 knitting needle cases originating from the islands and Western Estonia.

The circumstances under which a woman had to be able to do all the so-called ladies' chores and in the times of war also the men's duties to avoid starvation and bankruptcy, as the men were in war, were described. The island women also had to do the so-called men's chores in the times of peace because the main source of income for men was the sea – fishing and navigation. Thus, thanks to being skilled in handicraft, the island women earned extra money besides doing all the necessary domestic chores.

As the seminar study outlined, knitting needle cases were used to carry unfinished knitting all over Estonia. They were made from leftover pieces of cloth and second-hand clothes but on the island of Vormsi special fabric was woven to make knitting needle cases. As the number of samples investigated increased, other **regional differences** became evident. It is characteristic that **knitting needle cases from Hiiumaa** have monochrome edges and a mottled centre of a different colour. A tradition went on Hiiumaa, that a knitting needle case could be carried on an arm with two handles, while the ends of the handles were tied together around the top edge of a case.

It is hard to outline common characteristics of the **knitting needle cases from Saaremaa** due to a small number of samples and diverse appearance of the specimen. Older cases are colourful with modest linings and long strings. The women from Saaremaa were inventive finding proper materials for the cases and they spent quite some time on making a case.

The knitting needle cases from the island of Muhu were made of striped cotton or fine wool, there are cases made from the pieces of cloth and also linen cases. Knitting needle cases are mostly red. Although a knitting needle case was meant to be a practical item, the women from Muhu took their time to decorate the cases with embroideries or used embroidered pieces of fabric making the cases. Long case strings which are tied up at the ends, thus enabling the case to be carried over a shoulder, are also characteristic to Muhu.

Knitting needle cases were made from plain cotton fabric of two different colours **on the island of Kihnu**. Dappled cases are the „poor people’s cases“. Modern cases are also mostly dappled. Knitting needle cases have a closed lining. The cases are still in use on the island of Kihnu.

The women from the island of **Ruhnu** were hard-working and they spent every moment available knitting. However, there is no material or written evidence of knitting needle cases, the islanders kept balls of yarn in their skirt pockets. On **Vormsi** island the knitting needle cases were known as *bindbongen* või *bindbung*. The earliest knitting needle cases were made from the men’s waistbands, the balls of yarn were also bound up in headscarves. Later, the cases were made of fine wool, they had red bottom parts and handles. The fabric was specially woven for knitting needle cases.

Knitting needle cases were called *bindbongen* **on Noarootsi** peninsula. The cases consist of nine square pieces of cotton and they were embellished with tassels of shredded cotton fabric.

In Western Estonia knitting needle cases were made either from pieces of cotton or woolen fabric.

The practical part of the thesis consists of a draft of the booklet and seven knitting needle cases modelled after the cases originating from the islands and Western Estonia that were produced within the project. In addition to **historical material**, the model provides **instructions for sewing knitting needle cases**. The publication will appear in print as a sequel in National Handicraft series issued by Native Crafts Department at VCO, University of Tartu, which approaches the plentiful textile heritage of Estonia in a practical way. The aim of the publication is to inspire its readers to make knitting needle cases that enable carrying an unfinished item of handicraft to make use of spare moments, and to construct ethnographic cases for a modern person to carry a wallet or a mobile phone.

The thesis has **4 appendices**. Appendix 1 is the map of Estonian parishes in the 19th century, appendix 2 is a chart of general data of knitting needle cases, appendix 3 contains research

results of the knitting needle cases and appendix 4 makes up an independent file consisting of the draft of the booklet about the cases.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Anu Vihur**

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda lõputöö „**Vardakotid Eesti saartel ja Läänemaal**“, mille juhendaja on MA Kristi Jõeste,
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, **20. aprill 2015**

